

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse synode | jaargang 25, nr. 2 | juni 2025

NLG vraagt aandacht voor noodhulp Gaza

Kirchentag 2025 in Hannover

Konvent evangelischer Theologinnen: 100 jaar

Om te beginnen ...

Als teken van verbondenheid speelt een zeer oud symbool van eenheid in de gedeelde basis van ons geloof een rol: de geloofsbelijdenis van Nicea. Van 'ik' naar 'wij'. Bijzonder aan deze oude tekst, is dat deze - anders dan de apostolische geloofsbelijdenis - niet begint met *ik geloof*, maar met *wij geloven*. Luther nam dit over in zijn belijdenislied 'Wij geloven allen in een God'. Geloven is niet iets individueels, maar iets dat we als gemeenschap doen. We oefenen ons om te geloven en te vertrouwen, aldus Willy Metzger in zijn meditatie (pag. 3). Cristina Pumplun en Andreas Wöhle beamen dat in het gesprek over hun gedeelde passie over geloofstaal en het levende Woord (pag. 6).

In Nicea (nu Iznik) kwamen 250 bisschoppen uit diverse windstreken bijeen in het paleis van keizer Constantijn om overeenkomst te bereiken over, soms hevige, theologische kwesties. Hij zorgde voor een rustig bijeenzijn en verbond de positieve uitwerking van een naar verleden met een

meer hoopvol heden. Zing gerust de geloofsbelijdenis van Nicea (Lied 403a) in uw gemeente. En gedenk de woorden van dr. Arjen Plaisier hierover: 'Voor mij onderstreept 1700 jaar Nicea dat wij naar de kerk gaan om samen het geloof in de Drie-ene God te belijden en in Jezus door wie Hij vóór ons mens is geworden'.

Voor wie nu denkt: pff ... wel een tikje 'vroom' allemaal; praktisch handelen uit naam van het geloof kan ook. Het Nederlands Luthers Genootschap roept ons allen op de vele Gazanen in hun toenemende nood en ontbering te ondersteunen (pag. 17). Steun, die letterlijk broodnodig is: mede in het kader van 'ik en wij en zij'.

Namens de redactie van **elkkwartaal** wens ik u allen een geloofwaardige en mooie zomer.

Alma Evenhuis

Inhoud

Meditatie: _____	3	Donaties noodhulp Gaza _____	17
100 jaar Convent theologes Duitsland _____	4	Kirchentag 2025 Hannover _____	18
Wonen in Van Brants Rushofje _____	5	Kerkwandelen Sallandse Heuvelrug _____	20
Veldwerker en academicus _____	6	Luther Museum: Workshop Oral History _____	21
Woord & Sacrament _____	8	Lutherse activiteiten _____	22
Duurzaam Luthers _____	10	NLVB Ontmoetingsdag _____	23
Het lied _____	11	Krskraskort _____	24
Woord & visie _____	12	Lintje Cathy van Beek _____	26
Herdenking Dachau _____	13	Wartaal _____	26
Landelijke cantorijdag _____	14	Uit de synode _____	27
Afscheidssymposium Andreas Wöhle _____	15	Lutherbier en Katharinabock _____	28
Jeruzalem van het Noorden _____	16	Inspiratiefestival _____	28

Colofon

Elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen die ingeschreven staan in het register van Evangelisch-Lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland.

Overname van artikelen en foto's is toegestaan na overleg met de redactie en met vermelding van de uitgave van Elkkwartaal en vermelding van auteur en/of fotograaf.

Redactie

Alma Evenhuis (hoofdredacteur),
Ingeborg Kriegsman (beeld & techniek),
Cristina Pumplun (secretaris),
Femke Akerboom-Beekman,
Leonie Crom-Wagenaar,
Joren Reichel, Martin de Groot

Redactieadres:

Vijf molens 2
4247 EA Kedichem

Kopij volgend nummer

Inleveren voor 3 augustus 2025
bij redactie@elkkwartaal.nl

Giften

U kunt Elkkwartaal financieel steunen via NL36INGB0002203600 t.n.v. PKN inzake Elkkwartaal o.v.v. gift Elkkwartaal. De Protestantse Kerk heeft een ANBI-status.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad. Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand of wanneer u geen lutheraan bent via de abonneementenadministratie.

Abonneementenadministratie

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk in Nederland, Postbus 8504, 3503 RM Utrecht,
e-mail: abonneementen@protestantsekerk.nl,
telefoon (030) 880 18 80.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving
Protestantse Kerk in Nederland. ISSN 1569-6316

Website

Dit nummer en vorige nummers zijn te raadplegen op <https://protestantsekerk.nl/thema/lutherse-synode/>

Grafische verzorging

MMC Print (vormgeving),
De Groot Drukkerij (drukwerk).

Bij de voorpagina

Tijdens het eerste concilie van Nicea werd het hart van de 'geloofsbelijdenis van Nicea' vastgesteld.

Meditatie

Van 'wij' naar 'ik' – van 'ik' naar 'wij'?

Bezit u ook dit jaar een Luthers Dagboek? Soms ontgaat je iets bij dit vertrouwde boekje van luthers Nederland. Misschien komt dat doordat ik dit jaar niet meeschreef aan de dagelijkse overdenkingen. Maar wat mij opviel is dat het lutherse dagboek altijd een thema heeft. En dat is dit jaar: Zing! Geloof! In de Lutherse traditie.

TEKST: WILLY METZGER, predikant ELG Het Gooi

Thema sluit tweeledig aan

Het thema van het lutherse dagboek probeert eigenlijk twee oecumenische vliegen in één klap te vangen. We vieren dit jaar dat de eerste versie van de geloofsbelijdenis van Nicea 1700 jaar geleden werd opgesteld. Deze woorden vormen een van de weinige geloofsbelijdenissen die door kerken wereldwijd, zowel in het oosten als in het westen, in grote lijnen worden gedeeld. Daarnaast viert de Lutherse Wereldfederatie dat 500 jaar geleden het eerste Lutherse Liedboek verscheen: het Acht-Liederenboek. Ter ere van dit jubileum is het Global Lutheran Songbook samengesteld. Beide elementen benadrukken onze verbondenheid, lokaal en wereldwijd.

Global Lutheran Songbook centraal op terugkomdag

Tijdens de terugkomdag van de Lutheran Summerschool, die in onze kerk aan de Mecklenburglaan plaatsvond, stond dit nieuwe, verbindende liedboek centraal. Samen zingen en spreken over hoe dit splinternieuwe wereldwijde liedboek ons verbindt met de lutherse oecumene – en hoe we hier in onze eigen gemeente aandacht aan kunnen besteden – hield de deelnemers bezig. Eerst moesten we zelf vertrouwd raken met deze liederen uit alle hoeken van de wereld. We willen daarom in onze diensten regelmatig een van de nieuwe liederen laten klinken en samen zingen.

De geloofsbelijdenis van Nicea–Constantinopel

Naast dit nieuwe teken van verbondenheid speelt ook een zeer oud symbool van eenheid een rol: de geloofsbelijdenis van Nicea. Tijdens de oecumenische viering onlangs hebben we hier aandacht aan besteed in aansluiting op het thema van de Week van Gebed voor de Eenheid: Ik geloof. We vierden het bestaan van deze gedeelde basis van ons geloof.

Van 'ik' naar 'wij'

Wat bijzonder is aan deze oude tekst, is dat deze – anders dan de apostolische geloofsbelijdenis – niet begint met *ik* geloof, maar dat *wij* geloven. Luther nam dit gegeven over in zijn belijdenislied 'Wij geloven allen in een God'. Geloven is niet slechts een individuele ervaring, maar iets dat we als gemeenschap doen. We oefenen ons in wat het betekent om te geloven en te vertrouwen. Geloven, in Bijbelse zin, draait meer om een bepaalde levenshouding ten opzichte

van God en elkaar dan om strikte woorden die grenzen afbakenen. Willem Barnard omschreef geloven eens als wedden op God – en ik wil daar graag aan toevoegen: met heel je hart, ziel en verstand. Het gaat bij geloven niet primair om een leer of ethiek, maar om een ethos – de manier waarop je in het leven staat, hoe je je verhoudt tot God en de mensen om je heen. In een tijd waarin het individu vaak centraal staat, is het veelzeggend als we durven te zeggen: wij geloven.

Broodnodig: een mindset van 'ik' naar 'wij'

Deze gezindheid, of *mindset* om het modern te zeggen, van *wij samen*, van een 'wij' dat verbinding zoekt, is in onze tijd broodnodig. Niet alleen als houding, maar ook als levenswijze die wij als kerk mogen en moeten uitdragen. Dit doen we in het vertrouwen dat God ons daarin draagt en bijstaat. Het *wij* uit de geloofsbelijdenis van 1700 jaar geleden klinkt nog steeds als een krachtig en bemoedigend appél. Een oproep om naar elkaar om te zien en vast te houden in lief en leed. Dat sluit prachtig aan bij een gedicht van de onlangs overleden dichter en dominicaan Henk Jongerius, dat ik hier graag laat klinken:

1. Laat uw hart zich niet verhardend
door wie lamgeslagen zijn:
wie kan hopen en weer lopen
als niemand bondgenoot wil zijn?
2. Laat uw ogen zijn bewogen
Met wie arm en eenzaam zijn:
Wie kan leven zonder vrezen
als niemand naderbij wil zijn?
3. Laat uw spreken hen niet breken
die terneergebogen zijn:
wie kan opstaan en op weg gaan
als niemand tochtgenoot wil zijn?
4. Laat uw oren hen aanhoren
Die halfdood, verloren zijn:
Wie kan wachten, heil verwachten
Als niemand luisteraar wil zijn?

100 jaar Convent van protestantse theologes in Duitsland

Van 22 tot 25 juni 2025 is het feest in het Duitse Marburg, want het *Convent van protestantse theologes in Duitsland (Konvent evangelischer Theologinnen in Deutschland)* bestaat 100 jaar: een mijlpaal én een appèl voor de toekomst.

TEKST: SABINE HIEBSCH

Het *Convent* werd in 1925 door een groep theologie-studentes van de universiteit in Marburg gesticht. In Duitsland konden vrouwen vanaf 1908 wel theologie studeren maar de weg naar het predikambt was voor hen gesloten. Het doel van het *Convent* was invloed te krijgen op de ontwikkeling van nieuwe examenregelingen binnen de verschillende *Landeskirchen*, zodat vrouwelijke theologen ook daadwerkelijk predikante konden worden. Daarnaast ging het hen ook om een breder beroepsperspectief voor vrouwelijke theologen.

Het tweede nummer van de *Mitteilungen* uit 1931, met bericht van ds. Günther: 'Einiges über die Lage der Theologin in Holland'.

Contacten met de *Kring* van vrouwelijke predikanten in Nederland

Het *Convent* zocht ook inspiratie en steun bij buurland Nederland waar vrouwen al wel in het ambt van predikant stonden. Anna Zernike was in 1911 de eerste bij de doopsgezinden. Frederika Willemina Rappold volgde in 1920 bij de remonstranten, en Jantine Auguste Haumersen was in 1929 de eerste predikante bij de lutheranen wereldwijd. In 1923 hadden zeven doopsgezinde en remonstrantse predikantes en proponentes de *Kring van vrouwelijke predikanten in Nederland* gesticht. Theologiestudentes uit de hervormde en gereformeerde kerken en lutherse

predikantes, zoals Haumersen, Dufour en anderen, sloten hierbij aan. De *Kring* organiseerde jaarlijkse bijeenkomsten waardoor de vrouwen een band konden vormen om elkaar steun te bieden en de problemen te bespreken die zich in studie en ambtspraktijk voordeden.

Einiges über die Lage der Theologin in Holland

Uit de notulen van de *Kring* van 1929 blijkt dat er contacten waren met het Duitse *Convent*. Twee jaar later staat in het tweede nummer van de *Mitteilungen des Verbandes evangelischer Theologinnen Deutschlands*, het kwartaaltijdschrift van het *Convent* dat vanaf dat jaar verschijnt, een bericht van de Nederlandse remonstrantse predikante Abelia Gesina Günther: 'Einiges über die Lage der Theologin in Holland'. Het is een korte schets over onder andere de stand van zaken wat betreft vrouwenordinatie in de verschillende protestantse kerken. Dit werd in het derde nummer van de *Mitteilungen* van 1931 gevolgd door een brief van ds. Rappold die haar persoonlijke loopbaan beschreef.

Positie vrouwelijke theologen in Duitsland

Het contact tussen het *Convent* en de *Kring* werd verder verstevigd door wederzijdse bezoeken. In 1931 reisde ds. Haumersen samen met ds. Günther namens de *Kring* naar Bethel voor een conferentie van het *Convent*. Beiden spraken over hun ervaringen als predikante en beklamtoonden dat hun ambtswerk voor hun gemeenten een vanzelfsprekendheid was geworden. Een jaar later bezocht Marianne Schleypen van het *Convent* een conferentie in Amsterdam die door de *Kring* was georganiseerd. Zij vertelde over de moeilijke positie van vrouwelijke theologen in Duitsland. Schleypen was ook te gast in de pastorieën van ds. Günther en ds. Haumersen. Uit haar verslag in de *Mitteilungen* uit 1932 blijkt hoeveel indruk deze persoonlijke ontmoetingen en de eerste kennismaking met de pastorie van vrouwelijke predikanten maakten.

Predikante moest ongetrouwd blijven

Het jaar 1958 laat goed de verschillen zien tussen vrouwenordinatie in de lutherse kerk in Nederland en de *Landeskirchen* in Duitsland. Een van de grootste struikelblokken voor vrouwelijke theologen was het feit dat zij als predikante ongetrouwd moesten blijven. Bij een huwelijk werden zij ontslagen. In de lutherse synode was dit in 1927 besloten. Pas in de synode van 1958 werd na een

traject van twee jaar dit automatisme afgeschaft. Een gemeente die het niet ermee eens was, moest dit in de beroepsvoorwaarden vastleggen.

In Duitsland werd in datzelfde jaar pas voor het eerst een vrouw in een *Landeskirche* geordineerd: Elisabeth Haseloff in Lübeck. Ook daar gold de voorwaarde van ongetrouwd blijven. Door de organisatie in *Landeskirchen* werd vrouwenordinatie niet overal tegelijkertijd ingevoerd. In sommige *Landeskirchen* gebeurde dit pas in de jaren negentig van de vorige eeuw.

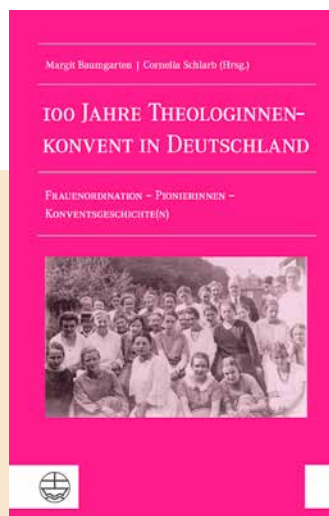
Solidariteit

Onderdeel van de festiviteiten in Marburg is een dienst waarin prof. dr. Dace Balode de preek houdt. Prof. Balode is hoogleraar theologie en decaan aan de theologische faculteit van de Universiteit van Letland in Riga en tevens predikante in de Evangelisch-Lutherse Kerk Letland Wereldwijd.

De Letse Evangelisch-Lutherse Kerk besloot daarentegen in 2016 dat vrouwen niet meer tot predikante geordineerd mogen worden. In 1975 was vrouwenordinatie in luthers Letland ingevoerd, maar het gebeurde in de praktijk alleen tussen 1975 en 1985 en tussen 1989 en 1992. Sinds in 1993 Janis Vanags aartsbisschop van Riga werd, is geen vrouw meer geordineerd. In 2016 werd die inmiddels staande praktijk ook in de kerkorde vastgelegd. Daarmee werd teruggedraaid wat een aantal jaren wel is gepraktiseerd én in de kerkorde stond: een pijnlijk besluit dat ook tot veel ophef en protest leidde in de Lutherse Wereldfederatie.

Ds. Margit Baumgarten, voorzitter van het *Convent* schrijft in het persbericht over het jubileum: 'Ons *Convent* heeft een goed netwerk met vrouwelijke theologen uit andere landen en onze solidariteit is vooral met de vrouwen in Letland, voor wie eerst de ordinatie werd toegestaan, maar daarna weer werd ingetrokken. (...) Daarom is de preek van Dace Balode een belangrijk signaal voor vrouwelijke theologen in heel Europa' (vertaling SH).

Het jubileum van het *Convent* is daarmee niet slechts aanleiding om naar het verleden te kijken, maar staat eveneens stil bij het feit dat vrouwenordinatie, ook in 2025, nog steeds een thema is dat zich tussen kwetsbaarheid en hoop beweegt.

Jubileumbundel

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het *Convent* verscheen in april een jubileumbundel: Margit Baumgarten/Cornelia Schlarb (Hrsg.), *100 Jahre Theologinnenkonvent in Deutschland. Frauenordination – Pionierinnen – Konventsgeschichte(n)* (Evangelische Verlagsanstalt, 2025). In ruim 400 pagina's wordt de geschiedenis van het *Convent* en de vrouwenordinatie in de verschillende *Landeskirchen* beschreven. Daarnaast is er aandacht voor de Europese buurlanden. Sabine Hiebsch schreef de bijdrage over vrouwenordinatie in de lutherse kerk in Nederland en de connectie met het *Convent*. Deze is te lezen op: <https://kbis.nl/publicaties-prof-dr-sabine-hiebsch/>

Wonen in het Van Brants Rushofje

Wist je dat er midden in het bruisende hart van Amsterdam een verborgen pareltje ligt, speciaal voor studenten? Verborgen achter de gevels aan de Nieuwe Keizersgracht vind je het Van Brants Rushofje – een prachtig Luthers hofje waar studenten samenwonen in een unieke, historische omgeving. Veel mensen binnen Luthers Nederland weten niet eens dat dit bijzondere hofje bestaat! Iedereen die aan een Amsterdams MBO, HBO of WO-instelling staat ingeschreven komt in principe in aanmerking.

Ben jij een student van buiten Amsterdam die binnenkort in de hoofdstad gaat studeren? Droom je ervan om te wonen in een monumentaal pand, midden in de stad, samen met andere studenten in een sfeervol

hofje? Dan is het Van Brants Rushofje misschien wel precies wat je zoekt!

Interesse?

Stuur een mail naar vbrhofje@gmail.com en ontdek alles over de toelatingsprocedure en de praktische zaken. Wie weet woon jij binnenkort in een van de meest bijzondere studentenomgevingen van Amsterdam! Doe dat wel ruim voordat je studie begint, want we hebben een wachtlijst. Heb je nog een andere vraag. Stuur dan een mail aan de voorzitter van het Hofje: peterwagenmaker@luthersamsterdam.nl

Academicus en veldwerker

Ds. dr. Andreas Wöhle en dr. Cristina Pumplun in gesprek over geloofstaal

Het domein tussen studeerkamer en preekstoel omvat een groot gebied. Het strekt zich uit van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs aan de universiteit tot theologisch en pastoraal veldwerk in de gemeenten.

TEKST EN BEELD: ALMA EVENHUIS EN JOREN REICHEL

In deze serie gaan gemeentepredikanten en academici in gesprek over manieren waarop hun beider disciplines elkaar dienstbaar kunnen zijn. Academisch gevormd zijn ze natuurlijk beiden, hun dagelijkse werkpraktijk loopt echter uiteen. Wat Cristina en Andreas vooral verbindt is hun gedeelde diepe waardering voor taal en haar wezenlijke betekenis om te komen tot existentiële theologie. Het leidt ons gesprek naar aspecten als de muzikaliteit en cadans van de poëzie, maar ook het lichamelijke en de relationaliteit in de geloofstaal van het Heilige.

Woordkunst

Cristina Pumplun is missionair vicaris in de Westerkerk van Amsterdam en gaat daarnaast regelmatig voor in

lutherse en andere gemeenten. Haar stage volgde ze bewust in een lutherse gemeente. Dat was in Amsterdam waar Andreas haar stagebegeleider werd. Begin volgend jaar viert ze haar afscheid in de Westerkerk met een cantatedienst rondom BWV 14: *Wär Gott nicht mit uns diese Zeit*. Andreas Wöhle is luthers theoloog, predikant in de Amsterdamse gemeente en president van de Evangelisch-Lutherse Synode in de Protestantse Kerk. Binnenkort neemt hij daarvan afscheid. Tevens werkte hij als docent aan het (toenmalig) Luthers Seminarium en recent aan de PthU. Zijn emeritaat in september wordt ingeleid door een symposium in de Oude Lutherse Kerk (zie pag. 15). Door zijn ervaring in onderwijs en onderzoek en vele (internationale) vormen van

kerk-zijn verbindt hij het veldwerkerschap met het academische.

Gepromoveerd zijn ze beiden.

Andreas als theoloog op het werk van Luther; Cristina als literatuurwetenschapper op het werk van Catharina Regina von Greiffenberg, een invloedrijke zeventiende-eeuws luthers dichteres die religieuze poëzie en een omvangrijk proza over het leven van Jezus schreef. Ze deed onderzoek naar haar scherpe metaforen en richtte zich daarbij op de betekenis van de 'licht-, water- en vuur' metaforiek. "Zij was een woordkunstenares. Ik zie nu, als theoloog, hoe zij Christus aanwezig ervaart in de schepping en die aanwezigheid verwerkt in haar woordkunst."

Levend Woord

Beiden werken ze met taal als levend Woord in hun preken. Ze hechten daarbij grote waarde aan de grondtalen als bron. Luther volgde al extra les om de grammatica van het Hebreeuws beter te kunnen doorgronden. Niet om te kunnen zeggen 'nu begrijp ik het', maar om de betovering van het Woord aan te voelen. Beiden ervaren ze de uitdaging om de gemeente hierin mee te nemen en die verwondering op mensen over te brengen. "Als ik een preek heb geschreven, vraag ik mij af: hoe neem ik mensen op zondag mee in de ervaring die ik met deze tekst heb gehad?", zo vertellen ze. De rol van taal wordt in onze samenleving steeds meer die van mededelen, stelt Andreas, terwijl de theologie daar juist bovenuit moet stijgen. "En dan moeten mensen ook nog voortdurend sorteren tussen nieuws en fake nieuws", vult Cristina aan. "Het is daarom belangrijk om

mensen op een verzorgde manier mee te nemen in een Bijbeltekst, vanuit de goddelijke zorg.”

Taal als gave van de Geest

“Soms als ik een preek heb geschreven, word ik pas achteraf geraakt door iets wat daarin staat”, vertelt Cristina.

Andreas: “Luther noemde dat de ‘externaliteit van het Woord’: het Woord dat van buiten komt. Taal is dan niet langer enkel een theoretisch symbool, maar gebeurt.” De literatuurwetenschappelijke benadering is daarin fundamenteel anders dan de theologische, zegt Cristina. “Waar de literatuurwetenschapper vanuit de seculiere taal daar maar beperkt duiding aan kan geven, kan de theoloog op dit punt juist de gave van de Geest ontwaren.” In feite staan Cristina en Andreas in hun werk dan ook dicht bij elkaar dan het onderscheid tussen hun beide disciplines doet vermoeden. Andreas: “Ik herken dat bijvoorbeeld wanneer ik soms alliteraties in mijn preek maak of er cadans ontstaat. Plotseling staat het er, zonder dat ik dat moet forceren”. Cristina beaamt dit.

Geloofsvertrouwen proeven

“Mensen meenemen in iets nieuws, terwijl de echte ontdekking hen uiteindelijk voert naar de erkenning van dat wat er al lang was. Dat is troostend en wekt geloofsvertrouwen: mensen brengen naar de verwondering over die vondst”, dat is het vertrekpunt voor de viering op zondag, zegt Andreas. Als dat lukt, is het net als met smaak. Zit er in het eten een noot die net anders smaakt, dan voel je iets te eten met een smaak die je niet kent maar wel proeft.”

Relationaliteit als het fundament van het existentiële

“Het vraagt ook wel om existentialiteit, om de ruimte en een zekere ‘durf’ om het existentiële proces aan te gaan. ‘Relationaliteit’ kreeg daarin voor mij steeds meer betekenis en werd inmiddels voor mij een theologisch sleutelbegrip”, stelt Andreas. “Vertrouwen, ook geloofsvertrouwen, gaat altijd uit van een ‘tegenover’. Voor mij valt er niets te zeggen als ik niet ben aangesproken. Elk menselijk bestaan moet daarom worden gezien vanuit de relatie waarin het staat en ik verweer me tegen iedere theologie die dat

ontkent. Er bestaat niet zoiets als de mens die afgezonderd ergens over nadenkt – de mens wordt aangesproken, om het met Levinas te zeggen.”

Over leven en dood

De kiem van deze benadering werd al tijdens Andreas’ studietijd geplant, toen hij colleges volgde bij rabbi Yehuda Aschkenasy: “als ik bij hem de collegezaal binnen ging wist ik nooit helemaal zeker of ik daar weer levend uitkwam. Er was altijd een element van spanning. Aschkenasy accepteerde namelijk geen oppervlakkige beschouwing maar eiste van iedereen een existentiële houding met de argumentatie ‘ik heb Auschwitz overleefd – waar ik het over heb gaat over leven en dood.’”

God wordt platgemaakt

Bij de vraag hoe ze kijken naar de opleiding zeggen ze bezorgd: “tja, er schort nogal wat aan.” Ze vestigen hun hoop op goede docenten aan de opleiding die ook in de toekomst de existentiële ruimte voor studenten weten te ontsluiten, door ze te ‘prikken, te inspireren en te irriteren.’ En dat daarnaast ook de huidige studenten open zullen staan om die ruimte te verkennen. De wetenschappelijkheid van theologie is belangrijk, maar het is de methode en niet de inhoud. Die wordt volgens hen in de opleiding

soms zo zwaar aangezet, dat de inhoud – namelijk het geloof – wordt geminimaliseerd. God wordt platgemaakt. Hoop vestigen beiden daarom ook op de gemeenteleden, die de academische theologie steeds weer opnieuw weten te interpreteren en te vertalen – haar soms in al hun eenvoud handen en voeten geven en hun werkzame predikanten vormen. Iedereen draagt tenslotte zijn leven met zich mee.

Vrijmoedigheid

Daar hoort volgens Cristina ook wel een bepaalde ‘vrijmoedigheid’ bij, die er nog niet altijd is. “In veel kleinere gemeenten waar ik voorga merk ik dat men zich vastklampt aan glorieuze verhalen over de kerk uit het verleden en het moeilijk vindt om te accepteren dat men klein is geworden.” Terwijl dat juist uitgelezen kansen biedt voor beginnende predikanten. En óók aan het gemeentewerk dat hen met wijsheid en genade durft te ontvangen. De Geest heeft immers niets te maken met aantallen. Het gaat nooit om kwantiteit, maar juist altijd om de kwaliteit – ook al worden we in de samenleving vooral afgerekend op het eerste. Toch bestaat er volgens haar wel degelijk enorme behoefte aan het verhaal van de kerk in de samenleving. “Ik zag dat bijvoorbeeld bij de kinderkerstviering in de Wester-

kerk waarbij we zo'n tien deelnemers verwachtten. Uiteindelijk stonden er 80 kinderen voor de deur."

De lichamelijkheid van het Woord

Het openen van existentiële ruimte voor relaties wordt voor Cristina ook zichtbaar in het pastoraat. "De relatie met het transcendente vertaalt zich in het immanente", zo stelt zij. "Dat zie ik onder meer in het pastorale werk in de stad, waar je veel te maken krijgt met mensen van wie je hun achtergrond en geschiedenis niet kent. Dat brengt ook een kwetsbaarheid met zich mee: durf je je werkelijk open te stellen voor de ander en zijn

of haar diffuse wegen?"

Bovendien is de lichamelijkheid in het relationele ook niet onbeduidend. "In-carnatio raakt in systematisch-theologisch opzicht ten diepste aan lichaam en aanraking. Diep geheim en tegelijkertijd openliggende waarheid, die tastbaar wordt in de zintuiglijkheid van deze relaties", aldus Andreas. "Het Woord is niet alleen beschrijvend, maar heeft een lichaam, het is een lichaam." Theologie die aan dit punt voorbijgaat maakt zich volgens hem irrelevant.

Allebei nemen ze binnenkort afscheid van hun huidige werkgebied. Cristina

De emeritaatsviering van Andreas is op zondag 14 september om 15.00 uur in de Oude Lutherse Kerk te Amsterdam, met na afloop receptie. De dag ervoor is er een theologisch symposium op diezelfde plek [meer info en aanmelding: zie pag. 15].

kijkt wat op haar terrein komt als (gast)voorganger in het land. Andreas gaat met emeritaat en verheugt zich op wat er nog op zijn pad komt.

... en de Geest

*Gedichten en liedjes pak je niet zomaar uit de lucht.
Ze moeten jou te pakken krijgen.
Het enige wat je doen kunt,
is ergens heengaan,
waar ze je kunnen vinden.*

Hiermee legt Winnie de Poeh aan z'n vrienden uit dat het nog niet zo makkelijk is een gedicht te maken, ook al heb je toegezegd dat gedicht tot stand te zullen brengen.

TEKST: WIM VAN BEEK - BEELD: E.H. SHEPARD

Ik moet regelmatig aan deze scène denken. Vaak ben ik vol van iets maar hoe zal ik dat dan zeggen? En dan is er ergens een soort ontmoetingsplaats. Een plek waar je een rendez-vous hebt. Dat is iets leuks, 't klinkt vol liefde, spannend ook. Een plek waar je steeds meer ontdekt, ook hoe je iets kunt zeggen. Veel goeds, maar je schrikt soms als iets of iemand anders blijkt te zijn dan jij dacht.

Het gedicht van het leven

Ik ervaar de kerk vaak als zo'n plek. Ontmoeting met God, met mensen, met de wereld. Dichtbij komen, gaandeweg woorden vinden, maar vooral hóren. Gelukkig zijn er wereldwijd tal van zulke plekken. Dan gaat 't om het gedicht van leven. Het is het heil van jou en van mij. Van ons en van de

wijde wereld. Naar die plaats, waar je vrede en recht en heil ervaart, zijn mensen hartstochtelijk op zoek. Het hoeft beslist niet groots te zijn; wel bijvoorbeeld dat iemand jou vindt, bij wie jij er mag zijn. Met wie je samen mens kunt zijn, geheel zoals jij bent en zoals die ander is.

Op zoek en gevonden worden

Het is een hele kunst om er geen krampachtige zoektocht van te maken. Alleen al erin geloven kan rust geven. Maar je wilt ook aangeraakt worden, voelen, ervaren. Huub Oosterhuis gaf ooit een gebedenboekje uit: 'Zien, soms even'. Het goede zien, met heel mijn wezen. Zien dat je doet tintelen. Als me dat toch af en toe gegeven wordt! Dan kan ik er lang kracht uit putten, zo intens is die ervaring. Dat

ik, dat jij er mag zijn. Zoals een lied of gedicht jou vindt, zo weet God jou te vinden. God als een geschenk. Een schat in je handen. Een stroom vol heil die over je heen komt en je opnieuw leven schenkt. Het enige wat je hoeft te doen is er te zijn en te geloven dat God dat goede schenkt.

Niet durven geloven in gevonden worden

Het leuke aan de woorden van Winnie de Poeh is de actie van twee kanten. Mijn kant is 'op weg gaan'. De ontmoetingsplaats is me niet precies bekend maar afwachten met m'n armen over elkaar, nee. En ja, ik heb een goede hoop. Maar ik hoef 't niet allemaal zelf te presteren of binnen te halen. Ik mag ook verwachtingen van

de andere kant hebben. Het is als je hand uitstrekken en hopen dat de ander dat ook doet. Want met je hand in de zak gebeurt er sowieso niets. Om nog maar te zwijgen over je hand tot vuist maken, want dan is er van ontmoeting al helemaal geen sprake meer. Hoe moeilijk dat is, je handen met hoop en verlangen uitstrekken. De gruwel van het nieuws - wat 'nieuws' heet - zo oud als de weg naar Rome; dat je je moet bewapenen, meer en meer. Wil je vrede, bereid je dan voor op oorlog. God-nog-an-toe. Nee, wat ik van de Geest van God mag en kan verwachten, is volstrekt anders en tegengesteld aan dit wantrouwen. Waar, hoe en wanneer ik iets van die gelukkig makende ontmoeting zal ervaren weet ik niet. Maar ook een zoektocht is fantaseren hoe het kan worden. Gebruik daarvoor gerust het woord *dromen*. Want de gedachten kunnen zo reëel worden, dat de toekomst al een beetje werkelijkheid wordt. Hoe zou 't zijn als ik iets van die Geest van God zou ontvangen, me te binnen kan brengen. Iets. Want zelfs één zuchtje van die waaiende geest kan een mens in lichterlaaie zetten. Ik ben het tenslotte niet gewend.

Je de Geest te binnen zingen

Dat kan ons helpen. Je de Geest binnen zingen. Die dromen concreet te maken. Inge Lievaart zingt het in lied 677:

'Gij doet het lied ontstaan'. Het mooie van zingen is, dat je woorden in de mond neemt, ook als je die nog niet goed begrijpt. Daarom kan je liederen veel vaker zingen. Luther ziet ze, na het Woord, als geschenk van God. Het maakt je vrolijk, en verdrijft de duivel. Zingen is vrede verkondigen. Muziek doet wat met woorden moeilijker kan zijn: het raakt het gevoel, de emotie van de mens. Klank is vaak zoveel rijker dan wat het woord alleen bereikt. En de mens is toch verstand en gevoel. Misschien is het juist de Geest die door de klank van muziek de werking van het woord in gang zet. In die zin is de muziek ook in de dienst, dus evenzeer verkondiging.

Ook hier beneden zingt het lied

Het zondagslied van Pinksteren is lied 670 *Kom Schepper God, o heilige Geest*. Ja, een lied van Luther uit 1524,

dat het Pinksterfeest tot klinken brengt. Dat was in de eeuwen daarvoor ook al gedaan door koren en solisten, maar nu zingt de hele gemeente. Waar de tekst 'gewoon' vertaald werd, moest de melodie vereenvoudigd worden. De Gregoriaanse melodie heeft vaak allerlei versieringen. Om daar toch iets van te kunnen zingen: zie Liedboek 1973, waar in gezang 237 dat nog klinkt. Helaas viel dat weg in het nieuwe Liedboek. Muzikaal 'te moeilijk'. Geest van hierboven, leer ons zingen.

Wind, geest en adem

Veel liederen gebruiken ook het 'wij' en 'ons'. Dat vind ik altijd mooi, want soms val ik wel 's van mijn geloof af en dan vind ik het rijke genade dat een ander dat lied met mij blijft zingen. Dan lijkt 't soms een soort van windstil. En dat is 'geestloos'.

In het Hebreeuws (*ruach*), Grieks (*pneuma*) én Latijn (*spiritus*) wordt hetzelfde woord gebruikt voor wind, geest én adem. Welk woord in de vertaling ook gebruikt wordt, besef altijd óók die andere betekenissen. Het roept een weidsheid op van Gods aanwezigheid en – letterlijk – inspiratie. Daarom wordt in liederen ook dat beeld gebruikt: wind is te horen als de ruis door de bomen; de Geest van God wordt de adem van het leven in het woord. Zie bijvoorbeeld de liederen 676–679.

Moge het dus nog lang waaien. Soms met een heerlijke wind in onze rug, maar ook volhardend tegen een storm van geweld. Zo zullen wij Gods gedichten en liederen kunnen ervaren als het inademen van het Leven. Zo worden wij door vreugde en vrede gevonden.

Duurzaam Luthers

Op 8 maart jl. werden wij gastvrij ontvangen in de Lutherse gemeente van Apeldoorn voor de landelijke kerkenradendag. Kerkenraden van Leeuwarden, Groningen, Amsterdam, 't Gooi, Almere, Delft, Zuid-Nederland, Den Haag, Zutphen, Ede, Apeldoorn, Nijmegen, Enschede, Zwolle, Utrecht en Woerden waren op deze dag aanwezig.

TEKST: **ARIE BIJL**, projectleider *Duurzaam Luthers* – BEELD: **MARTIN DE GROOT**

Het was een groot genoegen om met elkaar samen te zijn, te vieren, elkaar te ontmoeten en betrokkenheid te voelen in het gesprek over de ontwikkelingen die zich voordoen. Een gevarieerde dag ook, waar Rianne Veenstra vertelde over haar reis en ontmoetingen met Lutheranen in Oost Europa en de situatie waar zij op dit moment mee te maken hebben: de dreiging die gevoeld wordt van een oorlog die verder uitbreidt, de angst en onzekerheid die dat met zich meebrengt. Indrukwekkend om haar verhaal te horen!

Vanuit het project *Duurzaam Luthers* hebben we in het bijzonder aandacht besteed aan

- Gemeente zijn
- Luthers vastgoed

De andere onderwerpen en thema's binnen *Duurzaam Luthers* zijn:

- Ondersteuning en begeleiding gemeenten
- Erfgoed
- Communicatie
- Opleidingen van predikanten en kerkelijk werkers
- Financiën
- Luthers gedachtengoed – liturgie – kerkmuziek
- Bestuursstructuur

In verschillende groepen hebben we met elkaar nagedacht over de vragen die zich hierbij voordoen. Op dit moment zijn er 24 zelfstandige lutherse gemeenten zijn in ons land, waarbij de vitaliteit van de gemeenten varieert van toekomstbestendig tot instabiel en kwetsbaar. Fusies met andere PKN-gemeenten komen regelmatig

voor, maar hoe zorg je dan voor behoud van het lutherse, niet alleen voor vandaag maar ook voor morgen?

In sommige Lutherse gemeenten is er reden tot zorg als het gaat om de toekomst; er zijn anderzijds ook een aantal hoopgevende ontwikkelingen die perspectief bieden zoals ook naar voren kwam in de diverse initiatieven die worden ondernomen om de Lutherse traditie in stand te houden. Denk daarbij aan nieuwe vormen van lutherse presentie; jonge lutherse predikanten die zich aandienen.

Verder hebben we met elkaar nagedacht over de volgende vragen:

- Wat zijn de minimale criteria voor het kunnen bestaan van een gemeente?
- Waar onderkennen we mogelijkheden, hoe kan nieuw elan worden gecreëerd?
- Wanneer zijn maatregelen onontkoombaar of wanneer moet ondersteuning worden verleend en zo ja door wie?
- Wanneer moeten we de gemeente 'loslaten'?

Als rode draad, waar het gaat om datgene wat minimaal nodig is voor een gemeente, kwamen uit de gesprekken naar voren:

- enthousiasme, bestuurskracht en financiën
- regionale lutherse gemeenten in provincies en classes
- het is goed om te kijken naar fysieke cirkel om de gemeente i.v.m. de reistijd
- eredienst en activiteiten, eigen gebouw, lokale betrokkenheid bij LSS, KoZa

Er is bij de gemeenten behoefte om de kennis die er inmiddels al op dit gebied is binnen de de Lutherse Synode/gemeenschap en de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk concreet in te zetten en aan te bieden. Ook als het een gemeente goed gaat.

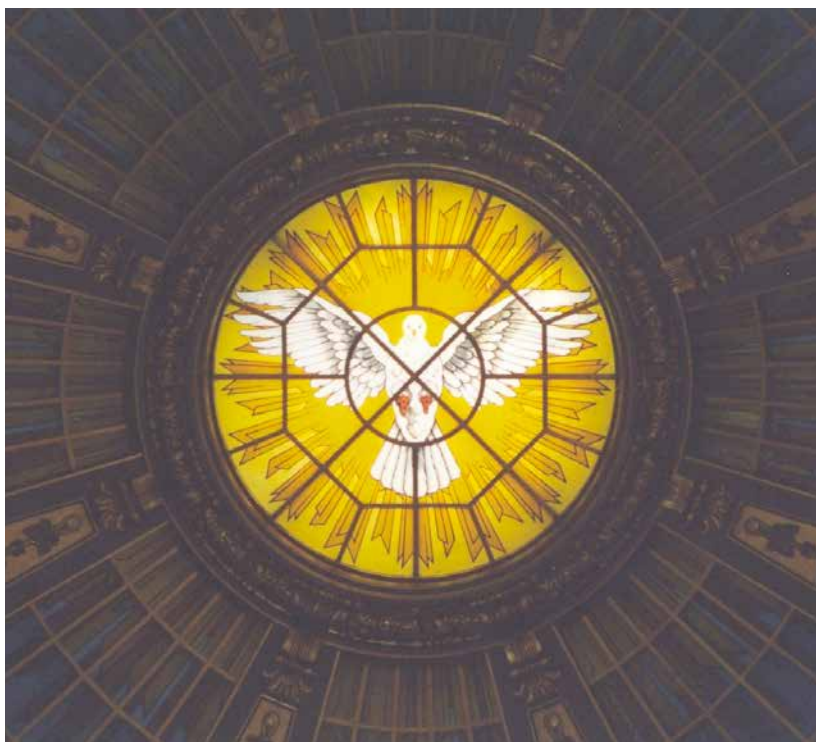
Een mooi voorbeeld kwam wat dat betreft aan de orde bij een bezoek aan een Lutherse gemeente. De renovatie aan het dak van de kerk bracht een grote kostenpost met zich mee die niet 'zomaar' door de gemeente is op te brengen. Binnen de dienstenorganisatie van de PKN zijn hiervoor mogelijkheden voor het aanvragen van financiële ondersteuning bij de commissie steunverlening. Ook op andere terreinen is ondersteuning mogelijk zoals het ontwikkelen van een visie en het 'doorlichten' van een gemeente om ook in de toekomst gemeente te kunnen zijn.

Wir glauben al an einen Gott

Deze keer kijken we naar het ons zo bekende 'Wir glauben al an einen Gott', in het Nederlands vertaald met: 'Wij geloven allen in één God'.

TEKST: LUKK SCHUURMAN - BEELD: INGEBORG KRIEGSMAN

Dit door Luther zowel gecomponeerde als gedichte lied, met haar drie coupletten en een gezongen amen, behoort tot de vaste kern van het Lutherlied-repertoire. Een van de eerste keren dat ik dit lied tegenkwam, was toen ik het tijdens een invalbeurt moest begeleiden in een lutherse kerkdienst in Den Haag. Wat ik mij daar vooral nog van herinner, is dat ik na het derde couplet een slotakkoord maakte, aanstalten maakte om een volgend boek te pakken en het wel erg lang stil bleef. Verschrikt merkte ik pas toen dat er na het derde couplet nog een amen volgde! In Den Haag leerde men die ochtend een versie kennen waarbij het 'amen' pas gezongen wordt na een pauze van 15 seconden ...

Bij Luther komen hemelvaart en wederkomst niet voor

Inhoudelijk is het boeiend om te vermelden dat Luther dit lied misschien niet eens bedoeld heeft als 'credo'-lied. In tegenstelling tot eigenlijk alle klassieke geloofsbelijdenissen, komen in het lied van Luther de hemelvaart en wederkomst namelijk niet voor. Sterk ligt daarentegen de nadruk op God de Vader, Zoon en Heilige Geest, in achtereenvolgens couplet één, twee en drie. Dat zou erop kunnen wijzen dat het lied oorspronkelijk bedoeld is voor het feest van Trinita-

tis; het feest van de drie-eenheid. In de allereerste bundel waarin het verscheen (in 1525) was het lied dan ook te vinden vlak voor een ander Trinitatis-lied. In het verleden werden er door dichters weleens extra coupletten toegevoegd, om zo een kloppende belijdenis te maken. Geen van deze

voelt voor mij als een lange wandeling, waarvan je je aan het begin afvraagt waar je aan begint, maar waarin je onderweg steeds meer mooie details tegenkomt. Een van die momenten had ik onlangs weer, toen iemand mij erop wees hoe Luther (of wie hem dan ook

maar heeft geholpen met het componeren) het allereerste woord uit het lied, 'Wir', zou hebben geprobeerd uit te beelden in de melodie, namelijk door de eerste vijf noten te componeren als een 'omgekeerde W'. Vrij briljant! Zoals vaak verbaas ik mij erover hoe effectief dit lied moet zijn geweest in Luther zijn tijd. Flarden van de tekst kunnen zomaar naar boven borrelen; in de tijd van Luther wellicht tijdens een tocht met paard en

coupletten heeft echter standgehouden. En een groot probleem is het ook niet: we houden het er maar op dat het zowel een belijdenislied is met een trinitarisch karakter, als een Trinitatis-lied met een belijdend karakter.

Omgekeerde W is in vijf noten 'Wir'

De melodie is, vooral als je hem voor het eerst zingt, niet gemakkelijk. Het lied is een lange lap, en het is soms puzzelen welk melisme op welk woord valt. Toch laat het lied zich elke keer weer wat meer kennen. Het

wagen, tegenwoordig al fietsend of autorijgend. Een 'veeg lijf dat wordt bewaard' en 'leed dat wordt gewedervaard'; het zijn even curieuze als mooie zinnen, die – net als de melodie – zijn als een uitgestrekt berglandschap tijdens die wandeling die ik eerder noemde. De tekst en de melodie vragen om je eigen te maken, maar zijn tegelijk fier, tegen de klippen op, en staand als een huis. Het lied is een schat die zich iedere keer weer meer prijsgeeft!

Vrijheid – Vrije tijd – Sabbat tijd...

Zomer Zwaan en Zondag Zwaan

Ik neem u even mee in overwegingen die ik eerder al deelde met gemeenteleden in Luthers Zuid-Nederland en in mijn eigen Amsterdamse gemeente. Mijmeringen die mij iedere keer weer raken. En eens iets anders dan het zeer serieuze nadenken over 'Duurzaam Luthers' of 'Voor de wind zeilen ...'

TEKST: ANDREAS WÖHLE - BEELD: ZOMER-ZONDAGZWAAN MAARTEN LUTHER KERK AMSTERDAM

Toch heeft ook het hier genoemde perspectief te maken met ons noestig smeden van toekomstplannen. Want juist bij uitdagingen die niet zo een-twee-drie te tackelen zijn (kleiner en ouder wordende gemeenten, gebrek aan energie en financiën, ...) hebben wij ook iets anders nodig dan analyse, daadkracht en durf. En dat is waartoe ik ons voor deze zomer zou willen verleiden. Een zomer zwaan-houding en ervaring. Want: de zomer komt eraan!

Een extra ziel

Voor velen is dit de tijd waarin vakanties zijn gepland. Mede daarom is het ook een tijd waarin het gehele leven in de samenleving vaak een ander tempo aanneemt. We zitten meer buiten en luisteren weer eens naar het geluid van een vogel of van de wind die de takken en bladeren van de bomen beweegt of over een grasveld strijkt. Misschien eten we andere gerechten of eten met meer aandacht. Een oud gezegde vertelt dat een mens er op zo'n moment een extra ziel bij krijgt. Ik zou die *Zomer Zwaan-* of *Zondag Zwaan* willen dopen.

Ruimte voor het boven-dagelijkse

Voor mij persoonlijk zijn deze zomerweken extra bijzonder, omdat het de laatste zomer is voordat ik met emeritaat ga. Mijn vaste verantwoordelijkheid voor het werk in en met mijn gemeente in Amsterdam eindigt straks. Mijn verantwoordelijkheid als president van de Lutherse Synode eindigt zelfs al eerder. En dan wacht me ...? Eindeloze vakantie? Ik hoop van harte dat er toch iets anders wacht. Vakantie heeft immers vaak het doel om de uitgeputte geest te verzetten en het lichaam rust en verandering te gunnen na bovenmatig inspannende perioden van werk en verantwoordelijkheid. Dat – zo hoop ik – zal voor mij straks wat minder nodig zijn.

Waar ik op hoop, en wat ik mijzelf en ons allen nu en principieel toewens is, dat wij heel ons samen leven als gemeenschap in kerk en samenleving zo gaan inrichten, dat we onszelf niet zo vaak voorbij leven, maar dat er ook in het dagelijkse steeds ruimte is voor het 'boven-dagelijkse'.

Zoals een zondagsviering, die probeert om midden in de tijd een ervaring van 'Gods tijd', van 'eeuwigheid' mogelijk te maken. Dat doen we op zondagen met behulp van liturgie, muziek, stilte, Woord en Sacrament. We bakenen zo tijd en ruimte af voor de ervaring van 'het andere', opdat het leven niet doordendert als was elke dag hetzelfde. Daarom de kaarsen in de kerk terwijl het buiten toch gewoon licht is. Daarom die andere taal: *genade* – *barmhartigheid* – *zegen* – *Christus* ...

Al dat is er niet zomaar

Het is goed als we voor dat andere ook in de dagelijkse routine, onze liturgie thuis, vormen kennen die boven zichzelf uitreiken en ons optillen: aan tafel, in de morgen of avond, op bezoek bij iemand of bij bijzondere gelegenheden. Dat soort symbooltaal, kleine handelingen, zinnnetjes, stiltes; ze helpen ons om niet te worden opgeslokt door de sleur van het dagelijkse. En ze herinneren ons eraan dat al het gewone, al die 'vanzelfsprekendheden' nooit zomaar vanzelfsprekend zijn: ons lichaam, onze vrienden, onze relaties, dat we te eten hebben en een dak boven ons hoofd. Al dat, zo vertelt het Bijbels verhaal, is er niet zomaar. Er is veel aandacht en liefde aan besteed dat wij én onze wereld er zijn en dat we hier kunnen wonen en leven. In de Bijbelse beeldtaal heet dat: het is (wij zijn) Gods schepping. Een geschenk. God zelf besteedde er aandacht en liefde aan. Hoe kunnen wij dat dan niet met grote aandacht doen?

Zelf probeer ik mij steeds weer voor te houden als een soort geestelijke oefening: het leven niet vanzelfsprekend vinden, maar het met alle veelkleurigheid – ook die van

verdriet en pijn – aanvaarden als geschenk, als iets om van te genieten en van uit te delen. Als dat lukt, zijn we een heel eind op die geloofsweg die Jezus ons, als teken van Gods nabijheid, is voorgedaan.

Dan krijgen vrijheid en vrije tijd, inhoud, richting en betekenis. En waar dat in ons leven doordeesemt worden wij nieuwe mensen; Gods mensen, om te beginnen in het dagelijkse van hoe we met elkaar omgaan, om voort te zetten in hoe we onze samenleving inrichten, welke waarden wij onze kinderen voorhouden, hoe wij mens worden. Als wij ons gemeente-zijn vanuit dat perspectief bevragen op het 'Hoe verder?' dan komen wellicht andere doelen en toekomstbeelden in ons op dan wat de meerjarenbegroting ons vertelt, of waar onze vermoeide geest tegenaan hikt in 'wat er straks allemaal moet gebeuren met alsmaar minder mensen'. Wie weet?

In die zin wens ik ons allen zo'n 'extra ziel' toe in de komende vrije en bevrijde tijd. Sabbat-tijd: deze zomer, en van daaruit een *Zomer Zwaan/Zondag Zwaan-houding*. Liefst altijd.

80 jaar bevrijding in Europa: oecumenisch gevierd in Dachau

Klaas Touwen is predikant van de Nederlandse Kerk in Duitsland (NKID). Zijn werkgebied omvat Frankfurt, Karlsruhe, München en Stuttgart. In München maakt de Nederlandse gemeente deel uit van een breed verband met migrantenkerken uit Azië, Afrika en Europa: het IKEM.

TEKST: ALMA EVENHUIS – BEELD: STRIFFLER *Versöhnungskirche Dachau*

Via het IKEM kwamen ze de Nederlandse achtergrond van de protestantse gedenkplek bij het concentratiekamp Dachau, de Versöhnungskirche, op het spoor. De kerk werd in 1967 mede gesticht door een Nederlandse overlevende van het kamp, Dirk de Loos. In maart vorig jaar vierde de Nederlandse gemeente daar een eerste dienst en in mei van dit jaar participeerde ze bij de herdenking van de bevrijding van Dachau in 1945. Dat gebeurt altijd op de zondag na de bevrijdingsdag, 29 april. Dit jaar viel die zondag op 4 mei.

Zo gaf Klaas Touwen die zondag zijn medewerking, samen met de Nederlandse gemeente van München, in de oecumenische dienst ter gelegenheid van de 80ste verjaardag van de

bevrijding van kamp Dachau. De dienst vond plaats in Kloster Karmel Heilig Blut van de ongeschoeide Karmelietessen naast de KZ-Gedächtnisstätte. Een week later, op 11 mei, stond in de Versöhnungskirche de oecumenische gemeente stil bij het einde van de Tweede Wereldoorlog, 80 jaar geleden, en werd het jubileum gevierd van de eerste-steenlegging van de Versöhnungskirche op kamp Dachau (8 mei 1965). Er werd gepreekt door prof.dr. Heinrich Bedford-Strohm, voorzitter van de Wereldraad van Kerken, en het St Luke Gospelkoor verzorgde de muzikale begeleiding. Er waren toespraken, muzikale bijdragen en getuigenissen van overlevenden en hun families. Met nadruk op het belang van herinnering en waakzaamheid tegen haat en onverdraagzaamheid.

Klaas Touwen benadrukte het historische belang van de Evangelische Kerk Nederland en sprak zijn dank uit voor de ontmoetingen met het IKEM en de connecties met de Verzoeningskerk. 'Een zegen', zo zei hij.

De Versöhnungskirche in Dachau is een protestantse kerk, gebouwd op het terrein van het voormalige concentratiekamp Dachau, op initiatief van voormalige buitenlandse gevangenen met steun van de Wereldraad van Kerken en de Evangelische Kerk in Duitsland. Architect Helmut Striffler ontwierp het gebouw zonder rechte hoeken, als contrast met de rechthoekige structuren van het kamp, die symbool stonden voor de systematische onderdrukking van het naziregime. De kerk is gebouwd als een pad dat langzaam afdaalt; symbool voor lijden, verzet en schaamte.

Landelijke Lutherse Cantorijdag

Heerlijk festijn met prachtige muziek

In de lutherse kerk van Woerden werd op 15 maart weer de lutherse cantorijdag gevierd; een dag van vrolijk en intens zingen, onder leiding van Jeroen de Haan en Luuk Schuurman, met en door zangers uit het hele land.

TEKST: WILLEM VAN EIJK, gemeentelid ELG Leerdam – BEELD: PETRA LIP

Lutheranen uit heel Nederland kwamen naar de lutherse kerk in Woerden. Het was een kerk vol; ruim tachtig deelnemers. Het welkom was allerhartelijkst, met koffie/thee en koek. We konden aan onze eerste repetitie beginnen. Via tenen en hakken op zoek naar een stabiele houding, heupen en handen losgeschud om ontspannen te raken en intervallen zingen om een koor-klink te ervaren, klaar om echt te gaan studeren.

Call to remembrance

“Laten we beginnen met muziek voor zondag Reminiscere. Een waarschuwing vooraf: het wordt een kennismaking, niet een studie die eindigt op concert-niveau.” Zo begonnen we, onder leiding van cantor-organist (Zwolle) Luuk Schuurman, aan het zondagslied 941, een 15e eeuwse melodie in een zetting van Toon Hagen op een tekst van Ad den Besten.

Na de constatering van de dirigent: “daar moet ik het helaas bij laten” werd *Call to remembrance*, een anthem van Richard Farrant (ca. 1525–1580), ter hand genomen.

Ook hiervoor gold: we konden studeren op de eerste 17 maten, de rest werd alleen ter kennismaking doorgezongen.

Hierna nam Jeroen de Haan de stemvork over. Speciaal voor zondag Reminiscere had hij het motet ‘U hebt een groot geloof. Wat u verlangt zal ook gebeuren’ (*Matteüs 15:28*) gecomponeerd. Vervolgens een uitstap naar psalm 22, muziek voor Palmzondag, een Geneefse melodie getoonzet door Adriaan C. Schuurman (1904–1998).

Niet hoesten en zacht zingen ...

Uitgekeken werd naar de stemvorming door stemcoach Natascha Morsink. Velen herinnerden zich haar coaching van vorig jaar: ballonnen! Deze keer had ze rietjes bij zich om ons te laten voelen dat er al zingend niet zo heel veel lucht uitgeademd wordt. Vanaf dit jaar zal mij bijblijven dat we ons oorleltje wakker moeten maken.

Om te onthouden:

- Hoesten is slecht voor de stembanden
- Zacht zingen - dit is hard zingen met minder geluid.
- Voor iedereen die geen noot kan lezen: goed luisteren én laat je voorzingen.

En ook het Achtliederbuch

Na de lunch begonnen we aan psalm 25, een Geneefse melodie met een polyfone toonzetting van Claude Goudimel (ca. 1514–1572).

Bij de bladmuziek troffen we ook een Kyrie Eleison uit Zuid-Afrika en een Kyrie/Herr, Erbarme Dich uit Duitsland, beide afkomstig uit het Global Lutheran Songbook 2024, een eerbetoon aan het door Maarten Luther in 1524 gepubliceerde Acht Liederbuch, met nieuw geschreven teksten op bekende melodieën zoals ‘Nun freut euch, lieben Christen g’mein’ (Liedboek voor de Kerken: lied 402). Het Songbook is ook een eerbetoon aan de vernieuwende kracht van muziek.

Muziek uit alle regio's van de LWF die de gemeenschap versterkt in de Lutherse Kerk wereldwijd.

Tenslotte

Dat we zouden afsluiten met een vesper schreef ik al. Daarvoor maakten we nog kennis met: psalm 22 ‘Mijn God, mijn God, waarom verlaat Gij mij’ van Willem Vogel, voor koor, solo, gemeente en orgel en lied 176 ‘Om Sions wil zwijg ik niet stil’ bewerkt door Willem Mudde.

Als laatste zongen we, op een schitterende melodie van Mendelssohn, uit het oratorium Elias:

Wirf dein Anliegen auf den Herrn,
Psalm 55:22 e.a.
(uit de Luther Bijbel 1545)

Na een dankwoord, wenste Petra Lip ons een goede thuisreis en tot volgend jaar!

Ordering en Creativiteit - Wet en Evangelie
Speels denken over Geloof en Levenszin

Order and Creativity - Law and Gospel
Playful Thinking about Faith and the Meaning of Life

Lutherse Theologie “out of the box”
theologyoutofthebox.org

Amsterdam, Zaterdag 13 september, 10-17:00 uur
Lutherse Kerk aan het Spui /Aula UvA
Theologisch - Artistiek Symposium
Paradigma's van een speels verantwoorde Lutherse Theologie

Paradigma's van een speels verantwoorde lutherse theologie

Enkele stellingen:

Theologie dient de kerk doordat zij de ruimte beschrijft waarin mensen zich kunnen ontwikkelen in alle aspecten van hun bestaan, fysiek en emotioneel.

Daarbij zal christelijke theologie zich altijd moeten verzekeren van haar wortels in de Joodse verwachting van verlossing en zal de dialoog zoeken met de Joodse traditie en gemeenschap om niet te vervallen in vormen van natuurlijke theologie.

Theologie die geen verantwoordelijkheid neemt voor de hele persoon ontaardt in ideologie.

De dynamiek van de speelse beweging tussen de twee polen van Wet en Evangelie zet creatieve energie vrij, die zich uitdrukt in religieuze en artistieke vormtalen. Kunst is daarom de natuurlijke partner van verantwoordelijke theologie en dito spiritualiteit; sterker nog, theologie kan misschien het best worden begrepen als een vorm van kunstbeoefening.

Een dergelijk begrip van theologie zal ook het concept 'gemeenschap', even als de feitelijke structuur van de kerk, zodanig bepalen dat deze duurzaam en open is voor de toekomst en begrepen kan worden als een relevante plaats van leven.

De open wonden van de (geschiedenis van de) gemeenschap en traditie moeten worden benoemd en erkend als mogelijke bronnen van genezing en verlossing.

Andreas Wöhle

Praktische informatie

Geïnteresseerden in dit symposium dienen zich vooraf aan te melden. Dit kan via:
<https://theologyoutofthebox.org/aanmelden/> en/of e-mail andre-aswohle@gmail.com

Het volledige programma kunt u vinden op
<https://theologyoutofthebox.org>

Voor hen die niet zelf aanwezig kunnen zijn is het mogelijk deze dag te volgen via een livestream:
<https://theologyoutofthebox.org/live/>

Jeruzalem van het Noorden

Vilnius (Wilna). Een mooie stad, bruisend van licht en leven op deze september zondag. "Het komt door de marathon van vandaag", zegt een expat tegen me, die ik in de internationale kerkdienst ontmoet. "Op marathondag kijkt iedereen altijd blij". Hij vertelt ook nog dat de winters weliswaar koud en donker zijn en lang duren, maar dat hij hier voor geen goud meer weg wil.

TEKST EN BEELD: RIANNE VEENSTRA

Ik kan me er iets bij voorstellen. De stad doet vriendelijk aan. Niets wijst erop dat hier tachtig jaar geleden een massamoord plaatsvond. Een derde van de inwoners werd doodgeschoten, alleen omdat ze joods waren. Dit gebeurde in de bossen van het nabijgelegen Paneriai door de Duitse bezetters en hun Litouwse broeders in het kwaad. Men vermoedt dat 70.000 Joden daar de dood vonden. Het maakte een definitief einde aan 'Het Jeruzalem van het Noorden' zoals de stad tot dan toe werd genoemd. Op het hoogtepunt van haar bestaan waren er 96 synagogen, 9 gebedshuizen, 160 Joodse verenigingen. Er is niets meer van over. Vanaf einde 15e eeuw waren er Joodse nederzettingen geweest in Litouwen, sjtetls genaamd. Vilnius kreeg een Talmoed Academie en sinds de 18e eeuw was het een centrum van verlichte Joodse cultuur. Alles is weg.

Ik bezoek het groene huis aan de Pamėnkalnio 12, dat een gedenksteden van de Holocaust herbergt. Het barst van de aangrijpende verhalen

en foto's. Op de foto's met huisraad herken ik de potten en pannen die ik vorig jaar tegenkwam bij de in beslag genomen spullen in Auschwitz. Naast het gebouw is een kleine gedenksteen voor Jan Zwartendijk, die aan het begin van de oorlog de Nederlandse ambassadeur vertegenwoordigde in Litouwen. Hij schreef eigenhandig visa uit waarmee duizenden Joden werden gered (lees: Jan Brokken, *De Rechtvaardigen*).

Als ik het museum verlaat, ontmoet ik twee Nederlandse theologen (!), die ook onder de indruk zijn van de hele

geschiedenis. Ze hebben, net als ik, Jan Brokken gelezen en samen delen we nog maar eens hardop de oude naam van de stad: Jeruzalem van het Noorden.

De stad voelt leeg aan als ik terugkeer naar mijn gastenverblijf – ook al is hij vandaag gevuld met zoveel extra mensen, vanwege Marathon Zondag.

Rianne Veenstra is als predikant verbonden aan de Protestantse Gemeente Almere en Luthers Flevoland. Tijdens haar studieverlof in 2024 reisde ze namens de Lutherse Kerk door Georgië en de Baltische staten en deed daarvan verslag. Haar bevindingen en ervaringen zijn nu ook te volgen in Elkkwartaal.

In de nieuwe Evangelisch-Lutherse Synode neemt Rianne Veenstra plaats als lid/predikant. Zie ook <https://www.pknaalmerebuiten.nl/nieuws> waar u ook uw eigen vragen kunt plaatsen.

Gevraagd: donaties voor (medische) noodhulp in Gaza

14 mei 2025

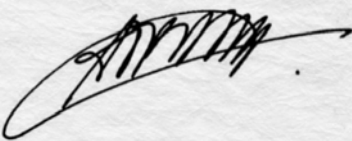
Beste diaconieën, beste kerkenraden, beste lutheranen,

Niemand kan om de noodsituatie in Gaza heen. In het gebied dat volkomen op slot zit, kunnen geen goederen in of uit, kan geen mens in of uit. De beelden die uit Gaza komen, zijn schokkend. Na ruim anderhalf jaar 'oorlog' is de infrastructuur van Gaza vernietigd en het ontbreekt aan alle basisbehoeften van de mens, te beginnen met een veilig dak boven het hoofd. Het conflict heeft massale ontheemding veroorzaakt. Het ontbreekt aan alles: elektriciteit, brandstoffen en bovenal voedsel en water. Doordat meer dan tachtig procent van de huizen in Gaza is vernietigd, worden mensen aan de elementen blootgesteld en is de situatie met betrekking tot de volksgezondheid dramatisch slecht. Volwassenen en kinderen sterven opnieuw, door het voortdurende geweld, nu ook door de schreeuwende tekorten aan alles. Het totale gebrek aan medische middelen maakt de situatie ook nog eens zo dat mensen moeilijk geholpen kunnen worden.

Via haar landenprogramma Israël&Jordanië heeft de Lutherse Wereldfederatie in januari, meteen in de eerste week na het akkoord voor het staakt-het-vuren, dat al snel werd geschonden, wel een levering van medische hulpmiddelen, inclusief kankermedicatie, kunnen leveren aan het Al Ahli Ziekenhuis in Gaza Stad. Nu kan er niets naar binnen. Toch wordt hard gewerkt om, zodra het wel kan, de noodzakelijke goederen binnen te kunnen brengen en hulp te leveren. Het LWF-ziekenhuis Augusta Victoria (AVH) in Oost-Jeruzalem heeft een coördinerende rol in het samenstellen van de hulpleveranties. Zodra het kan, kunnen Gazanen opgenomen worden in het ziekenhuis, het AVH is bezig met het samenstellen van medische teams die de zo nodige hulp in Gaza kunnen geven.

Het werk in de Westbank wordt, zonder dat dat veel in het nieuws is, gehinderd door 'militaire operaties' in het noorden van de Westelijke Jordaanoever. Ook daar wordt veel geweld gebruikt tegen Palestijnen en worden onderkomens verwoest. De situatie in de Westbank maakt dat de beroepsopleidingen die de LWF aanbiedt in Ramallah en Beit Hanina helemaal online gegaan zijn; het is niet meer veilig voor studenten om te reizen in de Westbank. Voor het personeel van het Augusta Victoria Ziekenhuis, van wie velen op de Westbank wonen, heeft de situatie op de Westbank ook een enorme impact. Vaak staan ze uren wachtend in de rij bij checkpoints om van huis naar werk te gaan en vice versa. Daarom vraag ik u als voorzitter van het Nederlands Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending dringend om bij te dragen wat u kunt. Hetzij via de diaconie, hetzij via collectes, maar ook door deze oproep naar uw individuele gemeenteleden te versturen. Zoals u weet komt het geld dat via het Genootschap wordt verzameld direct via de Lutherse Wereldfederatie terecht waar het moet zijn: bij de mensen in nood in Gaza en de Westbank. U kunt uw bijdrage voor de noodhulp overmaken op: NL28INGB 0000043360, tnv Nederlands Luthers Genootschap, onder vermelding van 'LWF Jeruzalem en AVH'. Het NLG zorgt dat uw bijdrage rechtstreeks terecht komt bij de LWF in Genève.

'Heer, ...blijf bij ons in leven en in sterven, in tijd en eeuwigheid', goede groet,

Praxedis Bouwman

(namens het bestuur van het Nederlands Luthers Genootschap voor In- en Uitwendige Zending)

Hoe de Lutherse Wereldfederatie zich verhoudt tot ... Call for peace

LWF has consistently condemned violence on both sides of the conflict. In public statements, LWF together with partners has called for the release of hostages, an immediate ceasefire, and unrestricted humanitarian access to support Gaza's civilian population.

LWF continues to advocate for:

- Unhindered humanitarian access to civilians affected by the conflict.
- Medical evacuation of patients from Gaza to AVH in East Jerusalem.
- The safe return of all Israeli hostages.
- A lasting ceasefire and a peaceful, permanent resolution to the conflict in Israel-Palestine.
- Upholding international humanitarian law in the region.

Kirchentag 2025 in Hannover

Geloof in Onrustige Tijden

Door enthousiaste woorden van gemeenteleden over de 'Kirchentag' in Duitsland, was ik geïnteresseerd geraakt. Het zou een geweldig en inspirerend vijf-daags kerkelijk festijn zijn. Dat wilde ik ook weleens meemaken.

TEKST EN BEELD: MARTIN DE GROOT

Van ons overnachtingsadres reden we met de U-bahn, de metro, naar het centrum van Hannover voor de opening. Het treinstel vulde zich naarmate de rit vorderde helemaal met luid pratende uitgelaten groepen mensen. Een golf van mensen stapte in het centrum uit. Op het perron stonden padvindders met borden op een paal met daarop een pijl en het woord Kirchentag. Meer metro's arriveerden en de stoet mensen werd steeds maar groter. Aangekomen op het 'Plein van de Mensenrechten' voor het imposante gemeentehuis keek ik mijn ogen uit. Een zee van mensen, van alle leeftijden en heel veel jongeren.

Uiteraard waren er toespraken en speelde een popband met een popcantor die de menigte enthousiast aan het zingen bracht. Daarna was een dienst waarbij hoofdzakelijk de lutherse liturgie werd gevolgd. Ik begreep later dat er zo'n 30.000 mensen mensen bij de openingsceremonie en de kerkdienst op het plein stonden te zingen en te luisteren naar een preek.

In plaats van orgelbegeleiding was een groot 'Posaunenchor' aanwezig. In Duitse kerken wordt de gemeentezang bij feestelijke gelegenheden begeleid door een groep koperblazers. Posaune is Duits voor trombone, maar in de loop van de tijd zijn daar ook alle andere koperblaasinstrumenten bij gekomen. Voor de openluchtdienst in Hannover waren een paar duizend koperblazers bij elkaar gekomen om diensten te begeleiden.

Na de openingsceremonie stroomde iedereen naar de binnenstad van Hannover voor de 'ontmoetingsavond'.

Ook de inwoners van Hannover waren uitgenodigd. Naar schatting waren er die avond 150.000 gasten in de binnenstad die overigens helemaal autovrij was gemaakt. Tussen het centraal station en het nieuwe stadhuis stonden 200 kraampjes met een breed aanbod aan culturele, spirituele en culinaire hoogstandjes. Veel kraampjes hanteren het solidariteitsprincipe: wie dat wil, kan een tweede maaltijd of drankje betalen en zo mensen blij maken die dat anders niet zouden kunnen betalen. Ook waren de meeste protestantse gemeenten van Hannover en omgeving aanwezig met een stand. Bovendien zorgden 14 podia en activiteiten-terreinen voor een uitstekende sfeer – van pop tot koorzang en blaasmuziek tot rap, rock en disco.

Vijf dagen lang een zeer goed gevulde programmering met keuze uit ongeveer 1.500 culturele, spiritueel-liturgische en sociaal-politieke evenementen. Voor het grootste deel aangedragen door de deelnemers zelf. Gesprekken, lezingen, workshops in vele vormen.

Belangrijke actuele thema's werden besproken, vragen over vrede en rechtvaardigheid, klimaatverandering en menselijke waardigheid aangekaart. Er vonden gesprekken plaats tussen geloofsrichtingen en er werd gezamenlijk feest gevierd. Er werd gediscussieerd, geworsteld en openlijk gezegd wat er nodig is voor een goed leven.

Mensen uit de politiek, de wetenschap, de media, het bedrijfsleven, de kerk en het openbare leven lieten van zich horen, vullen de zalen, stimuleren discussies en zorgen voor nieuwe impulsen. Kunstenaars exposeerden hun werken of toneelstukken voor het Kerkcongres. Er waren vertegenwoordigers van NGO's en lokale initiatieven uit de kerk, de samenleving en ontwikkelingssamenwerking.

Het hart van de Kirchentag wordt gevormd door de tientallen Bijbelstudies. Dat zijn bijeenkomsten waar honderden mensen op af komen. Voormalig bondskanselier Angela Merkel vulde een hele hal met haar bijbelstudie over het vertrouwen van een niet-Joodse vrouw in Jezus, dat te lezen is in Marcus 7:24-30.

Wij wilden een kerkdienst bezoeken in het plat Duits omdat dat sterk lijkt op het *Nedersaksisch* dialect in het oosten van Nederland. Dat bleek kansloos. De grote kerk zat zo vol dat er niemand meer werd toegelaten. We gingen daarop naar een evangelische hip-hop band, de andere kant

van het spectrum. Stevige muziek met een boodschap en een enthousiaste zanger die een tijd in Amsterdam gewoond bleek te hebben. Een belevenis, dat was het zeker.

De Bijbelstudie van de Amerikaanse Bisschop Mariann Edgar Budde trok ook veel mensen. Zij werd bij het grote publiek bekend door haar preek tijdens de kerkdienst ter gelegenheid van de inauguratie van Donald Trump, waarin zij kritiek uitte op de aanwezige president. 'Een moedige stem in moeilijke tijden', zo werd zij aangekondigd en bedankt voor haar moed en nederigheid. Budde liet zien hoe je een duidelijk standpunt kunt innemen zonder anderen te veroordelen.

Het is het verhaal van de eerste Paasmorgen dat, volgens de beschrijving in Matteüs 28:1-10, de basis vormt voor de Bijbelstudies op deze zaterdag. Dit verhaal getuigt van de moed om vooruit te gaan, zoals Budde het samenvatte: "Wat begint er als onze macht eindigt, als de grafstenen die we op elkaar hebben gelegd kapotgaan?"

Budde begon met nadruk te leggen op het feit dat het christelijk geloof draait om een relatie met Jezus. Ze krijgt applaus als ze benadrukt dat het twee vrouwen waren die als eersten naar het lege graf van Jezus kwamen. In het verhaal benadrukte ze herhaaldelijk de belangrijke rol van vrouwen.

De feestelijke slotdienst was zo mogelijk nog indrukwekkender dan de opening. Een mensenmassa die het lied dat speciaal voor de Kirchentag was gecomponeerd uit volle borst meezong. En de sfeer als zo'n 26.000 mensen het Onze Vader uitspreken, ieder in eigen taal.

De slotpreek door theologe Hanna Reichel had als thema 'Niets kan ons scheiden'. Wat verenigt ons op het Kerkcongres? Wat verbindt en scheidt ons in het dagelijks leven? Met deze gedachten beschreef Reichel de liefde van God waarvan niets ons kan scheiden: "De liefde van God verenigt ons, zelfs als niets ons verenigt."

Dit was ook voelbaar op deze Kirchentag: de respectvolle, vriendelijke omgang bij een heel grote verscheidenheid.

Van 30 april tot 4 mei 2025 vond de 39e Duitse Evangelische Kirchentag plaats in Hannover. Dit evenement, dat tweejaarlijks duizenden bezoekers trekt, staat in het teken van geloof, gemeenschap en maatschappelijke betrokkenheid. De Kirchentag biedt een breed platform voor discussie over actuele thema's en uitdagingen waarmee de samenleving wordt geconfronteerd. De 40e Kirchentag wordt georganiseerd in Düsseldorf en zal plaatsvinden van 5 tot 9 mei 2027.

Stiltewandeling door de Sallandse Heuvelrug

Vanuit Kleine Kapel Noetsele in Nijverdal vertrekt elke woensdagochtend om half 8 een groepje belangstellenden voor een stiltewandeling.

TEKST EN BEELD: JANET VAN DIJK

De wandeling van een uur gaat een klein stukje door het dorp, maar al snel over het bosrijke heidegebied van de Sallandse Heuvelrug. De wandelaars gaan met een tekst op pad, een tekst uit de Bijbel, uit de krant of uit een boek, om onderweg op te kauwen. Dat gaat makkelijker als de wandeling volledig in stilte plaatsvindt. Terug bij de kapel zingen de wandelaars met elkaar een lied, lezen de tekst voor onderweg nogmaals, spreken een gebed uit en eindigen met het lied 'Zegen ons algoede'.

"Daarna gaan we naar binnen", vertelt Wil de Bruine, teamlid van de Kleine Kapel. "Iedereen heeft iets te eten mee, we zetten een grote pot thee, en gaan lekker ontbijten. Soms komen we nog terug op de tekst voor onderweg, maar alleen als daar aanleiding voor is."

In jezelf keren

Praten is nadrukkelijk niet de bedoeling tijdens de stiltewandeling. Het prachtige natuurgebied nodigt uit om in jezelf te keren. "En in de stilte hoor je meer. Je hoort bijvoorbeeld wat er in jezelf omgaat, waar je naar verlangt, waar je je zorgen over maakt of waar je dankbaar voor bent. En misschien hoor je in de stilte ook iets van God." De wandeling is al die jaren precies hetzelfde, en verveelt volgens Wil nooit. En de wandeling gaat altijd door. In vijf jaar tijd is deze slechts één keer afgezegd, vanwege noodweer.

De wekelijkse stiltewandeling is slechts een van de vele activiteiten van De Kleine Kapel Noetsele die van betekenis is voor mensen die houden van mooie woorden, van muziek, van de natuur. Voor mensen die de stilte zoeken, tot rust willen komen. Alleen en samen met anderen. Wil: "Het is een plek om God en elkaar te ontmoeten."

Elke dag open

Kun je niet op de vroege woensdagochtend? De Kleine Kapel is dagelijks open van 10.00 tot 18.00 uur. Op de grote tafel staat een mandje met teksten om tijdens de wandeling te overdenken. Daar ligt ook de routebeschrijving klaar. Je kunt er zelf koffie maken, iets lezen of schrijven, bidden, een kaarsje aansteken of even uitblazen.

*Kleine Kapel Noetsele,
Papaverstraat 24B (nieuw adres!),
Nijverdal. Meer informatie op
kleinekapelnoetsele.nl.*

*Een uitgebreidere beschrijving
vind je op petrus.protestantsekerk.nl > rondje om
de kerk > Stiltewandeling door
de Sallandse Heuvelrug.*

Verhalen van het Lutherse erfgoed: Workshop Oral History

Wat betekent het vandaag de dag om Lutheraan te zijn in Nederland? Welke herinneringen leven er binnen de Lutherse gemeenten maar zijn nog niet vastgelegd? Met de workshops oral history, in samenwerking met het Knooppunt Sprekende Geschiedenis, verzamelt het Luther Museum verhalen van lutheranen als aanvulling op de fysieke museumcollectie.

TEKST EN BEELD: LIANNE WILHELMUS (*junior conservator Luther Museum*)

In het kader van het project Duurzaam Luthers Erfgoed organiseert het museum een tweedelige workshop oral history. Gemeenteleden worden getraind in het afnemen van interviews waarin thema's als lutherse identiteit, regionale religieuze verschillen, openheid binnen de lutherse kerk, fuseren en erfgoed centraal staan. Het Luther Museum wil graag de plek zijn waar de interviews bewaard zullen worden, zodat de verhalen ingezet kunnen worden bij tentoonstellingen of onderzoek.

De kunst van het luisteren

De eerste bijeenkomst vond plaats op 14 mei. Deelnemers kregen daar een introductie in oral history als vakgebied, leerden over het verschil tussen journalistieke interviews en oral history-interviews, en oefenden met interview-technieken. Er was aandacht voor het belang van een open houding, zintuiglijke en belevingsvragen en hoe je iemand op zijn of haar 'praatstoel' krijgt. Aan de hand van een topiclijst oefenden de deelnemers het voeren van een kort levensverhaal-interview. Ook praktische zaken kwamen aan bod: waar let je op bij het opnemen van een gesprek? Wat zijn goede voorwaarden voor beeld en geluid?

Hoe zit het met privacy, toestemming en archivering? Deelnemers kregen concrete tips over apparatuur, opname-instellingen en interview houding. Tussen de eerste en tweede bijeenkomst voerden deelnemers een oefen oral history-interview met iemand uit hun lutherse gemeente. Op 11 juni volgde de tweede bijeenkomst, waarin ervaringen werden gedeeld, interviews besproken en feedback gegeven. Daarnaast kwam het belang van duurzame opslag en het documenteren van metadata aan bod. Daarna gingen de deelnemers aan de slag met het vastleggen van interviews met lutheranen, die met toestemming opgenomen zouden worden in de collectie van het museum.

Alle interviews worden zorgvuldig gearchiveerd binnen de collectie van het Luther Museum. Onder voorwaarden van privacywetgeving (AVG) kunnen deze verhalen in de toekomst worden gebruikt voor educatie, onderzoek en tentoonstellingen. Zo bouwen we samen aan een levend archief van het Lutherse erfgoed in Nederland.

Meedoen?

Bent u betrokken bij een Lutherse gemeente en kent u iemand met een bijzonder verhaal? Of wilt u zelf leren hoe u levensverhalen op een respectvolle manier kunt vastleggen? Neem dan contact op met het Luther Museum. Met dit project willen we niet alleen verhalen bewaren, maar ook de onderlinge verbondenheid binnen de lutherse gemeenschap versterken.

Meer informatie: www.luthermuseum.nl

Vragen? Neem dan contact op met wilhelmus@luthermuseum.nl

Activiteiten

In elk kwartaal besteden we aandacht aan lutherse activiteiten in het land. Belangrijk doel hiervan: landelijk bekendheid geven aan activiteiten bij zoveel mogelijk lutheranen en betrokkenen, zodat die kunnen deelnemen.

De magische wereld van Lizzy Ansingh

Vanaf 26 juni presenteert het Luther Museum Amsterdam in samenwerking met Stichting Kunsttunnel de tentoonstelling *De Magische Wereld van Lizzy Ansingh – kunst en invloed van een visionair kunstenaar*. Deze expositie viert de 150ste geboortedag van Lizzy Ansingh (1875-1959), een pionier in de Nederlandse kunstgeschiedenis.

Lizzy Ansingh groeide op in de lutherse kunstenaarsfamilie Schwartze, waar ze de waarde van kunst en connecties leerde. Ondanks beperkingen voor vrouwen – zoals een verbod op naaktmodellen – studeerde ze aan de Rijks-academie, samen met onder andere Piet Mondriaan.

Van 26 juni-21 september in het Luther Museum, Nieuwe Keizersgracht 570, Amsterdam

Ticket en programma: www.luthermuseum.nl/ansingh

Boekpresentatie 'Van Hogerhand'

Op zaterdag 28 juni om 14.00 uur is in de Lutherse kerk in Ede de feestelijke presentatie van het boek 'Van Hogerhand' over zegen en zegenrituelen met als ondertitel: 'een bijna voltooide studie over zegenen', geschreven door dr. C.F.G.E. Hallewas.

Hans Mudde en Hans Uytenbogaardt, beiden nauw betrokken bij de totstandkoming ervan, zullen het boek aan hun vriend en collega Eddy Hallewas presenteren.

De bijeenkomst wordt muzikaal verrijkt door de organisten Dick Troost en Erik van der Heijden. Na afloop is er gelegenheid tot ontmoeting en gesprek bij een drankje.

'Van Hogerhand' is uitgegeven door de Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel (www.slub.nl) en zal op deze bijeenkomst te koop zijn. De uitgave is financieel mogelijk gemaakt door de Stichting Luthers Diakonessenhuis Fonds, de Stichting Maatschappelijke Zorg Evangelisch-Lutherse Kerk Haarlem en de Commissie Bewaren en Inbrengen van de Lutherse Traditie.

Aanmelden graag via info@wiesje-events.nl.

Lutherse werkweek voor kerkmuziek

Dinsdag 15 t/m zaterdag 19 juli. Vrijdag 18 juli wordt een concert gegeven in de kapel van het conferentiecentrum. De week staat onder leiding van Hans Jansen en Els Hermanides. Voorlopig muziekprogramma: Giovanni Pierluigi da Palestrina, Orlando Gibbons, Andreas Hammerschmidt, Johann Hermann Schein, Felix Mendelssohn Bartholdy, Hugo Distler en Siegfried Reda. De muziek is eventueel twee weken van tevoren per mail beschikbaar.

Contactpersoon: Ineke van der veen, 0618 850127, ineke3110@gmail.com.

Locatie: Conferentiecentrum Bovendonk, Hofstraat 8, 4741 AK Hoeven

Aanmeldformulier beschikbaar via ineke3110@gmail.com

Emeritaatsviering Andreas Wöhle

Zondag 14 september, aanvang 15:00 uur, is de emeritaatsaviekring van dominee Andreas Wöhle in de Oude Lutherse kerk, Singel 411, Amsterdam.

Aansluitend receptie.

NLVB Studiedag

Zaterdag 27 september

Tijd: 10:00 uur

Locatie: Opstandingskerk, Het Kant 1, 3995 DZ Houten

Thema: Is een vrouwenvereniging vandaag nog actueel. Met een positief antwoord – een pleidooi voor vrouwenbewegingen, die opkomen voor inclusie en gender.

Tevens aandacht voor het jaarthema 'Gelovige vrouwen onderweg'

kosten € 15,00. Meer info: www.nlvb.net

Inspiratiefestival

Vrijdag 17 t/m zondag 19 oktober

Locatie: eiland Terschelling

Het landelijk oecumenisch Inspiratiefestival op Terschelling wordt voor de vijfde keer georganiseerd en is bedoeld voor alle vrijwilligers in onze kerken.

Het thema is deze keer 'Jutten'.

De inschrijving is begonnen via

<https://inschrijven.inspiratiefestival-tererschelling.nl>.

Het programma staat op de website

<https://www.inspiratiefestival-tererschelling.nl>, onderverdeeld in diverse onderwerpen.

Een apart onderdeel vormt de openingsceremonie en de vieringen op zondag.

Hier is ook alle praktische informatie te vinden.

Zie voor een speciaal Luthers onderwerp de laatste pagina van deze *Elkkwartaal*.

Vriendendag Stichting Vrienden van Hoekelum

Zaterdag 1 november van 13:30-17:30 uur

Programma: Presentatie door ds. Helena Nieminen: Klooster Anafora in Egypte en ikonen: een koptisch retraitsentrum, waar een grote kerk is gebouwd die volledig is beschilderd. Presentatie over '24 uur met Luther', bijeenkomst van 4 & 5 april 2025 op Hoekelum met speciale aandacht voor Dietrich Bonhoeffer.

Locatie: Koetshuis Kasteel Hoekelum, Edeseweg 124, 6721 KE Bennekom

Tijd: 13:30-17:30 uur

Kosten: € 25,00 (inclusief diner voor donateurs), kosten bijwonen programma: € 7,50

Opgeven per e-mail: secretaris@vriendenvanhoekelum.nl

NLVB Ontmoetingsdag 8 maart 2025 in de Augustanahof te Amsterdam

Zaterdag 8 maart, Internationale Vrouwendag, was een uitstekend gekozen dag voor de ontmoetingsdag van de NLVB. We werden verwelkomd met koffie en cake.

TEKST: LENY DERKSEN-KAMP

Catrien van Opstal opende als voorzitter om 10.30 uur de bijeenkomst. Ze deelde mee dat we niet zouden starten met de Metten omdat de Amsterdams Lutherse Diaconie de aftrap van het programma mocht doen. Dit omdat voor de bewoners van de Augustanahof een uitstapje was gepland.

Ilse vertelde namens de Diaconie dat de Augustanakerk werd omgebouwd tot Augustanahof met woningen met een hoog 'omzien-naar-elkaar' gehalte. De groep bewoners bestaat niet alleen uit ouderen of alleenstaanden; er wonen ook jongeren en echtparen. Daarbij is 'omzien-naar-elkaar' bedoeld als contact met elkaar, niet als mantelzorg. Eenmaal per week is er een Avondgebed in de kapel, waarbij ook de buurtbewoners van harte welkom zijn.

Eenmaal per week wordt ook een buurtmaaltijd georganiseerd met soms wel 30 deelnemers. De maaltijd wordt door een vaste ploeg bereid in de keuken die daarvoor speciaal is ingericht. Ilse vertelde dat de Diaconie twee 'gasthuizen' heeft waar mensen kunnen wonen die even geen plek hebben in de Rivierenbuurt. Deze mensen kunnen daar drie maanden wonen.

Daarna worden ze meestal in contact gebracht met Maatschappelijk Werk. Criteria om in de Augustanahof te mogen wonen zijn o.a.:

- de geloofsbeleving is van belang,
- er moet behoefte zijn om samen te wonen en te leven
- en er is commitment nodig, het is niet vrijblijvend.

Daarna was het woord aan Jenny, die vanaf het begin (acht jaar) in de Augustanahof woont. De jongste bewoner is momenteel 28 en de oudste is 101 jaar oud.

Het motto van de bewoners luidt: 'mensen hebben mensen nodig'. Het Avondgebed in de kapel is hierbij de basis, de bron van het wonen in de Augustanahof.

Hierna kregen we een rondleiding in de Augustanahof. De voormalige kerk is prachtig verbouwd met diverse kleine en wat grotere appartementen. Centrale plek in het gebouw is de kapel, dit is echt het hart van de Augustanahof.

Hierna namen we plaats in de kapel om het Getijdengebed 'Midden op de dag' te beleven. Catrien was de voorganger. Uit Johannes 2:1-10 had zij het thema 'De bruiloft te Kana' gekozen. Dit thema zou in het middagprogramma nog terugkomen.

Daarna was het tijd voor de jaarvergadering waarbij kaarsjes werden aangestoken voor de overledenen van het afgelopen jaar.

Tijdens de jaarvergadering werden vooral de zorgen over de toekomst van de NLVB besproken. Door het bestuur is een conceptbeleidsplan opgesteld met een voorlopige duur van drie jaar, omdat daarna - naar verwachting - de financiën en de menskracht ontoereikend zullen zijn. De jaarlijkse brainstorm-dag zal voortaan worden opgenomen in de jaarvergadering, zodat er nog twee bijeenkomsten per jaar zullen zijn.

Aan het eind van de vergadering sprak Helena dankwoorden uit naar Catrien bij haar afscheid als voorzitter en overhandigde ze haar het traditioneel afscheidsgeschenk: de kandelaar met led-licht.

Als dank voor de fijne samenwerking had Catrien voor het bestuur ook een geschenk meegebracht: een schaal met een handgeschilderde zonnebloem.

Daarna werd het thema: de rol van Maria in het verhaal van de bruiloft te Kana besproken.

We gingen in kleine groepjes uiteen om de opgegeven vragen met elkaar te bespreken. In ons groepje kwam daarbij de verhouding tussen de moeder en de zoon, met name de botte manier waarop Jezus zijn moeder terechtwijst, aan de orde.

Je moest je echt persoonlijk in het verhaal verdiepen om de menselijke kant te begrijpen.

We sloten af in de kapel met een vesper waarbij ook bijna traditioneel werd begonnen met het lied: 'De dag door Uwe gunst ontvangen is weer voorbij, de nacht genaakt.'

Met de woorden van het slotlied: 'Geef aan de wereld vrede Heer' namen we tevreden afscheid van elkaar om de thuisreis te aanvaarden.

HAARLEM.

Van de Vriendenloterij kregen de lutheranen in Haarlem een verzorgde dag naar het Zuiderzeemuseum aangeboden. Met een mooie groep mensen maakten ze daar op 3 april dankbaar gebruik van. Lutheranen, samen met doopsgezinden en buurtbewoners - het paste allemaal in de speciale Museumplusbus. Het werd een zonnige en gezellige dag.

Haarlem

AMERSFOORT. Op 12 april is Marleen Kool als nieuwe stadsdominee van Amersfoort officieel aangetreden. De inzegening vond plaats in de Lutherse kerk De Amersfoortse Zwaan.

Classispredikant ds. Trinette Verhoeven sprak liefdevol over de Zwaan als 'de oogappel van de Lutherse kerken in Nederland. Dat de ruimte van deze Kapel en de ontmoetingen met mensen in al hun kleur en eigen-aardigheid, met de Stad, betekenisvol mag zijn en blijven!'

De stadsdominee is aangesteld vanuit de Protestantse Gemeente Amersfoort. Het belangrijkste verschil met andere predikanten is dat de stadsdominee geen eigen gemeente/parochie/doelgroep heeft. 'Zij probeert daar te zijn waar iets kan worden toegevoegd of daar te zijn waar zij kan helpen om vragen te verhelderen en antwoorden te zoeken.' De stadsdominee is wel van de kerk, maar niet van een kerk. Iedereen mag dus een beroep op haar of hem doen, je hoeft niet gelovig te zijn of lid van een organisatie of kerk.

Amersfoort

BREDA.

De zwaar overhellende muur op de grens van de tuin van de Lutherse kerk en het Stadserf is voor voorbijgangers niet te missen. Het is bekend dat de historische muur in slechte staat is. Twee jaar geleden begon de muur zodanig te verzakken dat ingrijpen noodzakelijk werd. De gemeente liet in 2023 houten stutten plaatsen om instorting te voorkomen. Een deel van de muur stamt uit 1738. Er waren in de vorige eeuw al steunberen tegenaan gezet, gefinancierd door de Lutherse Gemeente. De muur wordt gerestaureerd. De stenen worden tijdelijk opgeslagen en schoongemaakt en vervolgens opnieuw opgemetseld met gebruik van dezelfde stenen. Het werk moet rond september klaar zijn.

Breda

LEIDEN. De Lutherse Kerk in Leiden aan de Hooglandse Kerkgracht is sinds 2017 gesloten. Geen 'lutherse' vieringen meer in de Sleutelstad zou een groot gemis zijn!

Zo ontstonden plannen om in Leiden het Luthers 'ordinarium' in zijn geheel te volgen. De eerste dienst vond plaats op 8 september vorig jaar, in de oecumenische geloofsgemeenschap de Regenboog, met ds. Barbara Heubeck

als voorganger. Op 1 juni is hier een vervolg aan gegeven met ds. Taco Smit, eveneens in deze kerk. Voor zijn emeritaat was ds. Smit verbonden aan de Lutherse gemeente in Delft. 2024 werd er een projectkoor opgericht, die de Lutherse liturgie leerde en de gemeente in deze onbekende melodieën steunde. Er kwamen 10 Lutheranen op deze dienst af, die dit projectkoor b.v. bij het credo lied met hun gezang steunden.

Dit jaar was er geen projectkoor maar werd erop vertrouwd dat de gemeente deze keer de responsies zonder ondersteuning mee kon zingen. Het is immers, een oecumenische geloofsgemeenschap.

NEDERLAND.

"Je schildert 15 kruiswegstaties omdat je vindt dat je dit moet doen!", aldus kunstenaar Jouk Boon. Zijn soms wat rauwe schilderijen raken bij velen een gevoelige snaar. Opeens zijn er meer mensen die ervan horen en dan begint de serie de reis. Allereerst in de lutherse kerk te Leeuwarden. Toen een expositie in Klooster Wittem in Wittem Zuid-Limburg. Daarna de lutherse kerk in Den Haag. Het volgende jaar komen er twee aanvragen tegelijk. Om niemand teleur te stellen, worden er reproducties gemaakt. Dit jaar gingen de originelen naar de eerste aanvrager, in dit geval het museum bij de kapel van pater Karel te Munstergeleen, de reproducties gingen dit jaar naar de lutherse kerk te Woerden.

U kunt de kruiswegstaties ook bekijken op de website van Jouk: <https://www.artbyjouk.nl/religieuze-kunst>

Nederland

OOST-GRONINGEN. De lutherse gemeente wordt net als vele kerkgenootschappen steeds kleiner in aantal leden. Dat heeft consequenties voor het voortbestaan van de gemeente. De lutherse gemeente Winschoten ging in 2018 samen met de lutherse gemeente in Pekela. Vrijwel direct daarna zijn verdere gesprekken gevoerd met de overige lutherse gemeenten in de regio. Dat resulteerde in 2020 in het samengaan van de lutherse gemeenten Pekela/Winschoten,

Wildervank/Veendam en Stadskanaal. Het is nu de Evangelisch Lutherse gemeente Oost-Groningen.

Om financieel gezond te blijven is in het samenvoegingstraject afgesproken de kerkgebouwen en bijbehorende gebouwen van de hand te doen.

In de verkoopovereenkomst staat: 'De koper heeft de wens een eigen gebouw te verwerven waar culturele activiteiten en activiteiten gericht op het verbeteren van de sociale cohesie georganiseerd kunnen worden'.

Dat was de wens van de kerkenraad en die wordt ook uitgevoerd. In het kader van Winschoten 200 zijn al een aantal voorstellingen in de kerk gegeven. Op 2 mei 2025 is de eigendomsoverdracht notarieel vastgelegd en is het gebouw overgedragen aan de stichting Facilities in Winschoten. Nog even ter informatie: het kerkgebouw aan de Visserdijk is op de Marktplaatskerk na het oudste kerkgebouw van Winschoten.

Bij de foto: Heijo Westers en Fred Bos als voorzitter en secretaris van het CvK van de Lutherse gemeente Henry Kamp en Bard Boon als secretaris en voorzitter van de stichting Facilities. In het midden notaris Marieke Scheepstra

EDE. Op 10 mei werd voor de tweede keer een boeken- en platenmarkt georganiseerd in de Lutherse kerk in Ede. Voorheen werd dit altijd gedaan in het gemeentecentrum, maar toen dat een keer niet mogelijk was en werd uitgeweken naar het kerkgebouw, bleek dat er veel meer publiek een kijkje kwam nemen. Men had niet alleen oog voor het gebouw, maar gelukkig ook voor de boeken en platen, wat voor een betere opbrengst zorgde. Er zijn al plannen voor een tweede markt in het najaar.

Ede

KrisKrasKort is een rubriek voor berichten en activiteiten uit de lutherse gemeenten in Nederland. Heeft u leuke, interessante, belangrijke én humoristische berichten over uw gemeente of kerkgebouw om te delen in elkkwartaal? Stuur ze me! Om op de hoogte te blijven wat er speelt in de lutherse gemeenten ontvang ik graag uw kerkblad. Een aantal gemeenten doet dit al, maar ik heb ze nog niet allemaal. Zet mij graag op uw verzendlijst. Ik hoop op goede samenwerking.

*Met vriendelijke groet,
Martin de Groot*

*info@martindegroot.nl of
redactie@elkkwartaal.nl*

Het heeft Zijne Majesteit behaagd ...

Zo begint doorgaans de aankondiging dat een persoon om goede redenen net voor Koningsdag wordt gehuldigd met een lintje. Meestal wordt deze persoon met een aardige list ergens heen gelokt, waar dan de verrassing duidelijk wordt. Dit was ook het geval voor Cathy van Beek-Blommendaal, secretaris van de Evangelisch-Lutherse Synode (ELS), op 25 april, toen ze werd vereerd met de benoeming tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau.

Cathy van Beek is lid van de Generale Synode en secretaris van de ELS sinds 2016. Sinds 1985, is zij vrijwilliger bij de Evangelisch-Lutherse gemeente in Bodegraven-Woerden. Of het nu gaat om het stimuleren van samen zingen, samen koken of het organiseren van een rommelmarkt op het kerkplein - zij weet als geen ander mensen te vinden om diverse gezamenlijke activiteiten voor elkaar te krijgen. Daarnaast was Cathy ook organisator van de Gesprekskring Lutherse Kerk en is ze sinds 2008 mede-organisator van de jaarlijkse Koninginnezing, de Lutherse kerkkoorweek. Daarbij is ze een actief ELG-lid, helpt mee met corvee en zorgt jaarlijks voor heerlijke appelplaatkoek voor zo'n tachtig deelnemers.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw was zij ruim tien jaar secretaris

van de Vluchtelingenwerkgroep Bodegraven, die steun bood aan Vietnamese (boot)vluchtelingen. Ze schakelde daarbij ook de nodige medische zorg in en verzamelde informatie over herkomst en behoeftes

van de vluchtelingen, die daarmee beter geholpen konden worden.

Het is een memorabele lijst van de vele activiteiten waarmee Cathy haar betrokkenheid toonde met en bij actuele aspecten binnen de samenleving. Daarvoor werd grote waardering geuit en benadrukt met deze koninklijke benoeming.

We prijzen ons gelukkig met Cathy in ons midden, als steunpilaar voor iedereen en kennisdrager over de Lutherse wereld. Een hartelijke en welverdiende gelukwens van ons allen voor Cathy!

Maarten van der Wouden *voorzitter Evangelisch-Lutherse Synode*

(Tekstbron: publicatie Gemeente Bodegraven-Reeuwijk, 25 april 2025)

WARTAAL Theelepeltje

TEKST: CATHY VAN BEEK

Ik zit er al een poos mee in mijn maag. Keer op keer word ik met mijn neus op de feiten gedrukt, lopen de rillingen over mijn rug en voel ik de wanhoop. Beelden staan op mijn netvlies en krijg ik er niet meer vanaf. En in de periode dat ik dit schrijf, komt alles nog heviger binnen. Ja, het gaat over de oorlog in Gaza en in deze tijd ook de verschrikkingen van de Holocaust. Met de indrukwekkende voorstelling 'Trompettist in Auschwitz' nog in mijn hoofd zie ik de volgende morgen de foto's en lees ik de verhalen van Gaza. Hoor ik de uitspraak 'Voor dit Israël heb ik Auschwitz niet overleefd'. En ik denk: wanneer gaan wij als kerk ons nu uitspreken? Want alles wat in Auschwitz gebeurde, maar nu ook in Gaza druist in tegen alles waar ik in geloof. Waar blijft de kerk?

Ds. Coen Wessel, algemeen secretaris van de Raad van

Kerken, sprak hierover tijdens de Generale Synode op 11 april. Je uitspreken maakt je kwetsbaar. Maar je kunt niet onverschillig blijven, ook als kerk niet. Het is een waagstuk. Spreek als kerk met kennis van zaken, gebruik geen grote woorden. Houd Gods Koninkrijk en Zijn Genade voor ogen en spreek over vrede en recht.

En ik dan, hier thuis, met mijn zorg en wanhoop? Wat kan ik doen? Ds. Hester Radstake reikte op Palmzondag mij een mogelijkheid aan. Ga klein beginnen, op je eigen vierkante kilometer, met vrede houden, de ander zien, jezelf niet hoger, beter of wijzer achten, oog hebben voor onrecht en ongelijkheid. En als dat gaat, dan nog een kilometer erbij en als iedereen dat gaat doen ...

Ik moest denken aan Amos Oz en zijn 'Theelepeltje' en ik dacht, wij kunnen samen de brand blussen.

Uit de synode...

De termijn van vier jaar Synode en Synodale Commissie loopt nu ten einde. Een week na verschijning van deze *Elkkwartaal* treedt een nieuwe Synode aan.

TEKST: MAARTEN VAN DER WOUDE, voorzitter Evangelisch-Lutherse synode

De wereld is in verandering. Vooral de laatste jaren, met brandhaarden en slachtoffers, ontheemden, mensen op de vlucht. Honger, armoede, vervolging, onverdraagzaamheid, moord, ziekte, eigenbelang van individuen ... Dit is ook waarmee de Synode zich bezighoudt met nadruk op steun aan slachtoffers en zoveel anderen. In deze wereld weten we ons gesterkt door het goede van ons geloof, in het goede van de mens en het goede van God. Onze kleine kerk staat midden in de wereld, de Lutheranen zijn wereldburgers, die het verschil kunnen maken. Ons geloof geeft vertrouwen in een goede toekomst en draagt dat vertrouwen. De toekomst van een wereld die we niet volledig zelf kunnen bepalen, maar waar we wel invloed op uit kunnen oefenen, door te blijven geloven, in God én in onze medemens.

Wat was, wat is en wat komt

Bij het aantreden van de huidige Synode in juli 2021 waren door de vorige Synode al uitgebreide ideeën gevormd en beleid ontwikkeld over de toekomst van onze Evangelisch-Lutherse Kerk in Nederland. Ideeën over ons voortbestaan en het zichtbaar en hoorbaar blijven binnen het geheel van de PKN. Nu, en vooral in de toekomst. U kon volgen hoe dit zich verder ontwikkelde: het project 'Duurzaam Luthers 2030' werd opgestart met Arie Bijl als projectleider om, samen met de Synode en u, te werken aan de verdere vormgeving en uitwerking. In de eerste fase van het project ging het met name om verkenning en de verzameling van heel veel informatie. Door middel van gesprekken in en met gemeenten, intern met de brede organisatie van de PKN, met de Dienstenorganisatie en met externe experts kwam een grote hoeveelheid gegevens, verdere ideeën en mogelijkheden boven tafel. Met de vormgeving daarvan zijn we nu aan de slag, want wij Lutheranen kiezen voor een blijvend voortbestaan als waardevol smaldeel binnen de PKN. Ook de brede organisatie van de PKN draagt dit. Veel stappen zijn gezet; veel moet nog gebeuren. In de loop van komend jaar treedt fase

drie van het project in werking: het uitrollen en de concrete uitvoering van 'Duurzaam Luthers 2030'.

De nieuwe Synode

De nieuwgekozen Synode treedt aan op 5 juli. Er zijn nieuwe leden en een aantal dat voor een tweede termijn zitting neemt. Met dat laatste wordt ook kennis bewaard en vastgehouden. Wat nu door de huidige Synode in gang is gezet, betreft een wijziging in de structuur en werkwijze van de Synode, waarbij de leden directer betrokken kunnen zijn bij het werk dat gedaan moet worden. Hiervoor ligt een behoorlijk concreet plan klaar. Dit wordt door de nieuwe Synode opgepakt en verder uitgewerkt. Hiermee kan de Synodale Commissie deels worden ontlast, en geeft het synodeleden meer ruimte in het directer meewerken en beslissen. Voordat de nieuwe Synode aantreedt, draagt de huidige Synodale Commissie zorg voor een zogenaamde 'warme overdracht' aan de nieuwe synodeleden.

Persoonlijke terugblik

Ik heb gemerkt en ervaren welk groot verschil er is tussen het 'gewone' synode lidmaatschap (mijn eerste termijn van 2017-2021) en het deel uitmaken van de Synodale Commissie (van 2021 tot heden). Er moest heel veel werk worden verzet en dat is ook gebeurd. Ik prijs me meer dan gelukkig met de goede en harmonieuze samenwerking binnen de SC en binnen de Evangelisch-Lutherse Synode als geheel; hiervoor dank ik allen uit de grond van mijn hart. Het was veel werk, inzet en tijd, maar het was meer dan de moeite waard. Ik dank ook u, trouwe lezer van deze rubriek, voor uw aandacht en hoop, dat we u steeds hebben kunnen interesseren over waarvoor we ons inzetten en wat voor onze Lutherse gemeenschap van waarde is. Ik wens hierbij de nieuwe Synode en Synodale Commissie kracht en voortvarendheid.

Het ga u goed, ik wens u allen vrede en Gods zegen.

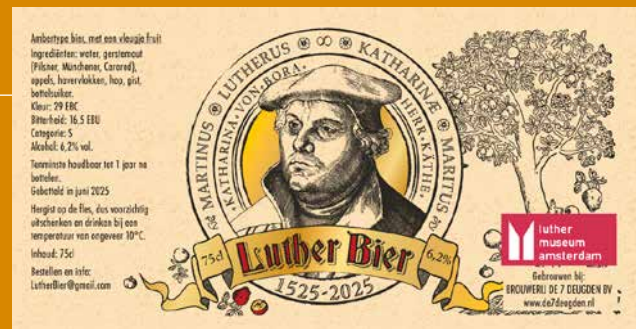

Lutherbier en Katharinabock

Twee speciale bieren voor een feestelijk moment

TEKST EN BEELD: ANDREAS WÖHLE

Dit jaar is het 500 jaar geleden dat Martin Luther en Katharina von Bora op 13 juni 1525 in het huwelijk traden. Reden voor een tentoonstelling in het Luther Museum Amsterdam, komend najaar, over Katharina ('Herr Käthe' noemde Luther haar!) - en reden om dit te vieren met twee bijzondere bieren. Het vermaarde Lutherbier 'met een vleugje van appels' dat wij eerder al eens brouwden, en een zeer bijzonder Katharinabock. In die laatste (met heerlijk volle smaak) proeft u in de afgang een vleugje 'Elsbes'. Want, zo schreef Martin Luther in een brief in 1526 aan Johann Agricola: *"Daarom vraag ik je, ons meer van die kleine Elsessen te sturen, want Katharina eet ze gulzig op!"* Zelf proeven, of voor zomaar na een zondagsdienst of op Hervormingsdag? Dat kan. U kunt bestellen via lutherbier@gmail.com

Vind wat je niet zocht!

Schatten maken die 'gejut' mogen worden

Net als in 2023 inspireren lutheranen tijdens het inspiratiefestival op Terschelling (17-19 oktober 2025) de duizenden deelnemers met workshops en vieringen met wat het lutherse geloof inhoudt. De doopsgezinde kerk op Terschelling is het hele weekend onze thuishaven.

Het thema van de lustrum-editie van het Inspiratiefestival is 'vinden wat je niet zoekt'. Op het eiland willen we kastjes plaatsen met kleine 'schatten'. Iets wat zo maar op je pad komt, je mee mag nemen of verder mag geven, ontvangen wat je zomaar, om niet, gegeven wordt. Zoals genade. Ons gegeven om niet. Zoals Luther het ons voorleefde.

Wij zoeken schatten!

Aan iedere lutherse gemeente in heel Nederland vragen we om 'schatten' beschikbaar te stellen. We zoeken pakjes en doosjes die met zorg en creativiteit samengesteld zijn, die iets herbergen wat waardevol is voor diegene of wat voor die lutherse gemeente van waarde is. Deze doosjes worden verzameld en nemen we mee naar Terschelling.

Suggestie voor de zomervakantie of voor de startzondag...

We hebben heel veel schatten nodig. We willen volle kastjes neerzetten. Een doosje is maximaal 15*15 cm. Je vult het met bijvoorbeeld iets dat je

zelf maakt (een gehaakte vlinder, een lekker zeepje) of gevonden hebt (een mooie steen, een schelp). Je mag er een boodschap bij schrijven, wij zorgen zelf dat er ook een begeleidend briefje bij komt met uitleg. Dat de inhoud je mag inspireren en je aanmoedigt te kiezen voor zelf koesteren, doorgeven of juist iets anders terug te stoppen wat zijn eigen weg verder vervolgt, bijvoorbeeld weer terug naar de lutherse gemeenten in Nederland.

Brengen of afhalen

Graag horen we zo snel mogelijk hoeveel doosjes je met elkaar kunt maken, zodat we de kastjes daarop kunnen afstemmen. Ook spreken we graag af waar we ze kunnen ophalen of waar ze gebracht worden. Maak via luthersjutton@gmail.com contact met Petra Lip (ELG Zwolle) of Mascha de Haan (ELG Den Haag). We hebben ze graag uiterlijk 8 oktober 2025 in bezit.

